

**Київський національний торговельно-економічний університет**  
**Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права**

## **ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на тему:

### **Правове регулювання шлюбного договору**

студента 2 курсу 8м групи  
спеціальності 081 «Право»  
спеціалізації «Цивільне право і процес» \_\_\_\_\_ Рогози Сергія  
Михайловича

Науковий керівник  
к.ю.н. \_\_\_\_\_ Коротка Наталія  
Олександрівна

Гарант освітньої програми,  
д.ю.н. \_\_\_\_\_ Примак Володимир  
Дмитрович

**Київ-2018**

## ЗМІСТ

|                                                                       |            |
|-----------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....</b>                                 | <b>3</b>   |
| <b>ВСТУП.....</b>                                                     | <b>4</b>   |
| <b>РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ</b> |            |
| 1.1 Особливості становлення інституту шлюбного договору.....          | 9          |
| 1.2 Поняття та особливості шлюбного договору.....                     | 14         |
| 1.3 Шлюбний договір як інститут сімейного права.....                  | 20         |
| <b>РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ</b>                              |            |
| 2.1 Суб'єкти та об'єкти шлюбного договору .....                       | 28         |
| 2.2 Майнові права та обов'язки подружжя за шлюбним договором.....     | 37         |
| <b>РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ</b>                           |            |
| 3.1 Порядок і умови укладання шлюбного договору.....                  | 49         |
| 3.2 Зміна та припинення шлюбного договору.....                        | 54         |
| 3.3 Умови визнання шлюбного договору недійсним.....                   | 65         |
| <b>ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....</b>                                    | <b>84</b>  |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>                                | <b>90</b>  |
| <b>ДОДАТОК.....</b>                                                   | <b>100</b> |

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільно-процесуальний кодекс України

СК України – Сімейний кодекс України

КпШС – Кодекс про шлюб та сім'ю

Органи РАЦС – Органи реєстрації актів цивільного стану

ВСУ – Верховний Суд України

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Більшість країн світу давно визнала доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві як способу регулювання майнових прав подружжя. В різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі. Сімейне законодавство як самостійна галузь законодавства України на різних етапах історичного розвитку нашої держави та суспільства зазнавало значних змін. Багаторічний досвід застосування законодавства про шлюб та сім'ю підтвердив життєздатність ряду його норм, виявив значну кількість невирішених проблем та протиріч, котрі ще більше загострилися на фоні змін у соціально-економічній сфері.

Так, на думку дослідників шлюбний договір - відносно новий для українського законодавства правовий інститут. Проте це не означає, що він є таким для світової практики. Тривалий час він існує в правових системах більшості країн світу і досить детально регламентує майнові права та обов'язки подружжя. Це відносини з приводу режиму майна подружжя, порядку управління ним, надання матеріального утримання один одному тощо. Шлюбний договір викликає значний інтерес та чимало запитань як у юристів, так і інших осіб, які бажають укласти такий договір. Слід зазначити, що в іноземних державах, на відміну від нашої країни, шлюбні договори (контракти) давно стали звичним явищем і забезпечують цивілізовані відносини в сім'ї. Незначна поширеність шлюбного договору в Україні багато в чому пов'язана з низькою інформованістю громадян України про наявність такого правового інституту та його функції.

Позитивним є запровадження шлюбного договору у законодавстві України – це можливість у подружжя реалізувати прагнення індивідуалізації правового регулювання майнових відносин, закріпивши відповідні положення у шлюбному договорі.

Тому, сьогодні, в умовах коли піднімається питання щодо розуміння сім'ї



стосовно суб'єктів її створення, про можливість узаконення статусу цивільного партнерства, тощо, актуальними стають питання шлюбного договору, а саме питань його укладення, виконання, зміни чи припинення. Важливість наукової розробки питань щодо значення та ролі шлюбного договору обумовлена процесами інтеграції нашої країни в європейське та світове співтовариство і необхідністю врахування позитивного зарубіжного досвіду в питаннях правового регулювання шлюбного договору.

**Ступінь наукової розробки теми.** Окремі питання договірних майнових відносин між подружжям у тій чи іншій мірі порушувалися українськими вченими-юристами у цивільно-правових або сімейно-правових монографічних дослідженнях, коментарях до цивільного або сімейного законодавства, навчальній літературі, наукових і прикладних статтях у періодичних виданнях. У деяких публікаціях міститься аналіз договірної регулювання майнових відносин подружжя у зарубіжних країнах.

Разом з тим, шлюбний договір, до цих пір потрапляв у поле зору вітчизняних та зарубіжних вчених – юристів, як правило, тільки у зв'язку з розглядом інших, більш загальних питань цивільного або сімейного права, а не в якості основної теми для науково-правового вивчення. У цій роботі шлюбний договір обраний основним предметом спеціального юридичного дослідження.

В Україні окремі аспекти договірної регулювання відносин між подружжям висвітлюються в наукових працях вітчизняних вчених, зокрема Баранової Л.М. [8], Борисової В.І. [8], Гопанчука В.С. [41], Дзери О.В. [4], Жилінкової І.В. [6; 8; 14; 26; 47; 58], Заїки Ю.О. [10], Ківалова С.В. [61], Кравцової Т. [80], Красько І.Є. [3], Радченко Л. [64], Ромовської З.В. [5; 21], Фурси С. [22], Явор О.А. [45], Липець Л.В. [55], Новохатської Я. [66; 68], Петrenchенко С.А. [54], Тімуш І.С. [11], Червоного Ю.С. [40; 61] та ін.

**Метою випускної кваліфікаційної роботи** є аналіз правової природи шлюбного договору. Досягнення цієї мети сприятиме вдосконаленню договірної форми регулювання майнових відносин між подружжям, у якому саме подружжя могло б встановлювати найбільш вигідний у їх правовий режим подружнього

майна, найкращим чином, з точки зору самого подружжя, визначати майнові відносини один з одним, а також врахувати інтереси дітей у подружжі.

Зазначена мета досягається вирішенням наступних завдань:

- охарактеризувати становлення інституту шлюбного договору;
- дослідити поняття та особливості шлюбного договору;
- виокремити статус суб'єктів шлюбного договору та їх права;
- визначити об'єкти шлюбного договору;
- проаналізувати предмет та інші умови шлюбного договору;
- дослідити порядок і умови укладання шлюбного договору;
- визначити порядок зміни та припинення шлюбного договору;
- виокремити умови визнання шлюбного договору недійсним.

**Об'єктом дослідження** є відносини подружжя, які виникають з приводу їх спільного майна та його розподілу, а також щодо майнового утримання. Правовідносини, які виникають унаслідок укладення шлюбного договору між подружжям чи особами, що мають намір укласти шлюб.

**Предметом дослідження** є правовий режим шлюбного договору.

**Методи дослідження.** Поставлені завдання вирішуються за допомогою використання загальних і спеціальних методів теоретичного дослідження. Вивчаються процеси, явища, правовідносини і механізми правового регулювання. Широко використовуються такі методи: загальнонауковий діалектичний метод та спеціальні наукові методи логічного, системно-структурного, догматичного, порівняльного, історичного аналізу, які у сукупності застосовувалися для з'ясування сутності правовідносин, що виникають внаслідок укладення, виконання, зміни чи припинення шлюбного договору.

Діалектичний метод пізнання супроводжував весь процес дипломного дослідження і дав можливість проаналізувати зміст шлюбного договору та його динаміку його розвитку.

Метод історичного аналізу дозволив простежити виникнення і становлення інституту шлюбного договору в Україні та іноземних державах, вплив історичних обставин на правове регулювання шлюбного договору.

Метод логічного аналізу застосовувався при дослідженні змісту норм, що регулюють відносини подружжя у зв'язку з укладенням ними шлюбного договору.

Метод системно-структурного аналізу слугував для з'ясування місця шлюбного договору серед інших видів правочинів. Догматичний аналіз норм чинного законодавства сприяв виявленню у ньому прогалин і дозволив сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин, які виникають при укладенні шлюбного договору, у тому числі ускладненого іноземним елементом.

Використання в роботі цих та інших як загальнонаукових, так і галузевих методів наукового пізнання надало можливість дослідити нові закономірності та конструкції у сфері майнових та особистих відносин подружжя, скласти цілісну систему положень та норм, що пояснюють правове регулювання відносин подружжя, встановити взаємодію між законним та договірним режимами майна подружжя, сформулювати теоретичні та практичні висновки.

**Публікації.** Основні результати дипломного дослідження висвітлені у науковій статті «Поняття шлюбного договору та сфера його застосування».

**Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному дослідженні і систематизації уявлень правової природи шлюбного договору, що сприятиме вдосконаленню договірної форми регулювання майнових відносин між подружжям, а також у якому саме подружжя могло б встановлювати найбільш вигідний у їх правовий режим подружнього майна, найкращим чином, з точки зору самого подружжя, визначати майнові відносини один з одним, а також врахувати інтереси дітей у подружжі.

**Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові дослідження зі історії розвитку та функціонування інституту шлюбного договору. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

**Структура дипломної роботи** зумовлена її метою, завданнями та предметом



дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, додатку та списку використаних джерел. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 103 сторінки. Список використаних джерел налічує 95 найменувань та викладений на 10 сторінках.



## РОЗДІЛ 1

# ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

### 1.1. Особливості становлення інституту шлюбного договору

Історично склалося, що шлюбний договір є одним з найдавніших правових інститутів. Це пов'язано з тим, що шлюб завжди передбачає наявність тих чи інших майнових відносин подружжя та необхідність їх правової регламентації. Протягом сторіч завдяки шлюбним договорам закріплювались права подружжя на майно, його поділ, умови відповідальності за боргами [1].

За раніше чинним шлюбно-сімейним законодавством майнові відносини подружжя регулювались лише законом. Будь-які угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними. Передбачалося, що в радянській сім'ї духовне начало переважає над матеріальним. Майно людини в основному складали предмети споживання (одяг, меблі тощо), тому «ділити», як правило, було нічого. У силу цього передбачений законом режим спільної власності відповідав інтересам більшості сімей. Потреби в іншому порядку врегулювання майнових відносин не було. Однак, з розвитком відносин приватної власності ситуація змінилася. З'явилися сім'ї, що володіють значними прибутками, у яких виникла потреба захистити своє багатство, свій капітал [2].

Поява шлюбного договору в законодавстві зарубіжних країн була обумовлена характером буржуазного суспільства, різні шари якого потребували різного вирішення своїх майнових проблем.

Законодавство багатьох держав передбачає порядок укладення шлюбного договору. Зазвичай для нього обов'язковою є присутність обох сторін і нотаріальне посвідчення їхніх підписів (ст. 1410 Цивільного зводу Німеччини). Інколи допускається присутність представників сторін (ст. 1294 Цивільного кодексу Франції). У державах, де відсутній легальний режим майна, подружжя

обов'язково укладає шлюбний контракт [3, с. 80].

Хибною є думка про те, що право першості у винаході шлюбного контракту належить сучасній Європі або Америці. Історія шлюбного договору нараховує багато сторіч. Найдавнішим його зразком вважається Кетубехс, йому більше двох тисяч років. Це перший документ, в якому передбачено порядок поділу майна подружжя на випадок розлучення. Моїсєво-раввінське право древніх євреїв визнавало здійснення шлюбного договору необхідною умовою укладання шлюбу. За цим договором чоловік зобов'язувався утримувати дружину, пристойно годувати її та зберігати її придане та інше. Такий договір укладався письмово. Майнові договори укладалися в різній формі в багатьох країнах світу у давні часи. У Вавилоні жінка мала право укласти договір з майбутнім чоловіком, який позбавляв би його права заставляти дружину за борги. У греків був договір про «шлюб без чоловікової влади», який надавав жінці значну майнову свободу і за яким вона вважалася рівноцінним партнером у шлюбі [4, с. 89].

В Стародавній Греції та Римі чоловік і жінка, перш ніж створити родину, оформляли угоду, де описували свої майнові відносини, відразу обговорюючи також і питання спадкування в майбутньому спільно нажитого майна. Такі домовленості не вважались ганебними, і така «страховка» була дуже поширена аж до приходу християнства. У наступні часи «священний союз» укладався й регулювався винятково церквою. Відновлення інституту шлюбного контракту знову почалося лише наприкінці XVIII - початку XIX століття у Франції, Англії, Німеччині, Австрії. Контракт здобуває юридичну чинність із того моменту, коли на зміну церковному приходить так званий світський шлюб [3, с. 81].

Так, наприклад історичні джерела стверджують, що шлюбний договір, хоча й був включений у наш законодавчий матеріал порівняно недавно, має багатовікову історію на теренах України. На думку дослідників його прообразом були «змовини», «умовний», «згоди», які обов'язково передували весіллю, тобто були своєрідним дошлюбним договором. Батьки наречених домовлялися про день весілля, про те, що вони дадуть своєму синові чи дочці. Майнова частина цього договору підтверджувалася спершу лише показами свідків, а потім стала

фіксувалася письмово в органах влади. У 1749 р. у с. Мшанець була укладена «Умова» між тестем Іваном Бунієм та зятем Лесем Сисиновим такого змісту: «Іван Буній видає заміж дочку на ім'я Катерина у супружній стан за Леся Сисинового, якому вирішую та записую в придане по своїй дочці власної землі 2 пруги з усіма приналежностями..., два воли, одну корову...». Ще один приклад: «Я, Іван Козак і моя жінка Марія, коли пан Бог дав доброго чоловіка С. Пантуса до нашої дочки Катерини, записуємо їм півчверті землі з садами, городами і хатою, але цей зять має в і дві ну вати молодшу дочку. І сам, і моя жінка будемо з ним разом жити до самої смерті, і він повинен нас похоронити» [5]. У наведених випадках майбутній зять брав участь у таких домовленостях. В інших регіонах України такий договір укладався без участі молодих: зять зазвичай лише запрошувався до його підписання.

В Україні ще за часів Литовсько-Руського князівства існували договори, які укладались при вступі у «состояние малжонское». Цими договорами встановлювалось придане нареченої та «вино», яке мав би дати їй чоловік. Все це – розмір приданого та «вина» – мало бути записане у так звані «книги городские». Основу укладення шлюбу на землях України протягом XVI - XIX століть складав договір (зговір, змовини, згода), що укладався між батьками та родичами кожної із сторін. Майже завжди всі майнові аспекти майбутнього сімейного життя молодих обговорювались при сватанні (заручини, зговір). При цьому важливим етапом сватання були оглядини хазяйства молодого, які при позитивному розвитку відносин завершувались шлюбним договором [6, с. 130].

Спочатку шлюбний договір укладався в усній формі, а вже починаючи із XVII сторіччя – письмово. Поступово письмова форма стала обов'язкова. Домовленості досягнуті при сватанні оформлювались «шлюбними» або «віновними листами». В зазначених документах закріплювались загальні домовленості про шлюб, умови про розмір приданого нареченої, внеску чоловіка – так званого «віна» або «привінка», подарунки батьків [7].

В Європі до кінця XIX століття все майно дружини, навіть те, якими вона володіла до шлюбу, цілком належало чоловікові. Проте з розвитком капіталізму



такий порядок почав суперечити інтересам майнових класів [5].

Таким чином, саме історично склалася необхідність повернення до шлюбних договорів для захисту свого капіталу від стороннього втручання. Враховуючи особливості розвитку нашої країни, з розвитком інститутів приватної власності і капіталізму, можна з упевненістю прогнозувати неминучість розвитку і зміцнення інституту шлюбного договору і в Україні.

Виділяють три основні види правового режиму майна подружжя: спільний, роздільний та змішаний режими. Режим спільності майна подружжя означає право спільної сумісної власності на майно, нажите під час шлюбу. Однак майно, яке належало їм до шлюбу, а також отримане під час шлюбу за договором дарування або у спадщину, залишається в роздільній власності (особистій приватній власності одного із подружжя). Режим роздільності передбачає належність кожному з подружжя не тільки його дошлюбного майна, а й майна, набутого під час шлюбу, але за власні кошти. Змішаний режим означає, що в період перебування у шлюбі подружжя розпоряджається майном окремо, а в разі розлучення це майно стає загальним і ділиться порівну. У законодавстві держав можуть міститися й інші норми, зміст яких не відповідає традиційному тлумаченню режимів майна. Так, наприклад, щодо режиму спільності майна в одних штатах США доходи від роздільної власності включаються у спільне майно подружжя (Техас, Луїзіана, Айдахо), а в інших - ні [8, с. 197].

Практичне значення поділу таких режимів полягає в тому, що шлюбний договір є найбільш досконалою формою регулювання майнових прав подружжя. Вчені стверджують, що перші спроби узагальнення наукового визначення поняття шлюбного договору (контракту) було зроблено Ф.А. Блокгаузом та І.А. Ефроном більше ста років тому в енциклопедичному словнику, у якому вони записали, що шлюбний договір – це юридичний термін сімейного права, який означає викладену в спеціальному акті угоду, укладену до чи після вступу в шлюб, що визначає майнові та деякі немайнові відносини, які постають із шлюбного союзу, як для тих, що взяли шлюб, так і для третіх осіб, інтереси яких можуть стосуватися того чи іншого з подружжя або їх разом [9, с.

624].

Юридичною підставою застосування певного режиму майна може бути закон держави або шлюбний договір (законний (легальний) та договірний режими майна). Легальний режим спільності майна подружжя передбачається законодавством Іспанії, Франції, деяких штатів США. Проте у Франції, крім легального режиму спільності майна, законодавством передбачено ще декілька варіантів «типових» договірних режимів. Зокрема передбачено, що подружжя має право змінити встановлений законом режим спільності майна, передбачивши у шлюбному контракті будь-які умови, які не суперечать законодавству, а саме: спільність буде включати лише рухоме і нерухоме майно, яке буде набуто подружжям в період шлюбу; із загальних правил режиму спільності майна будуть зроблені винятки; один із подружжя буде мати право отримати певне майно, сплативши за нього відповідну компенсацію; один із подружжя буде мати право у разі розлучення отримати певну частку майна до його поділу; частки майна подружжя не будуть рівними; режим спільності майна подружжя буде універсальним [10, с. 156].

Легальний режим роздільного майна існує в більшості держав т. зв. «сім'ї загального права», у тому числі у Великобританії; легальний змішаний режим майна — у Данії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Швеції та інших державах. За шлюбним договором, подружжю надається можливість врегулювати майнові відносини за своїм бажанням. У ньому може визначатися статус дошлюбного, шлюбного майна подружжя та його поділ у разі розірвання шлюбу. В державах «сім'ї загального права» роль шлюбного договору відіграє інститут довірчої власності (траст) [11].

В нашій країні, в силу сформованих традицій, поки така форма не отримала широкого застосування, хоча з кожним роком кількість сімей, які укладають шлюбні договори, зростає. Як і у вищеописаних історичних обставинах, поштовхом до розвитку інституту шлюбного договору послужив відхід суспільства від соціалістичного ладу і розвиток інституту приватної власності.

Варто зазначити, що шлюбні договори укладались споконвіку. Навіть

незважаючи на те, що вони не є повальним захопленням в нашій країні у порівнянні з іншими, не варто нехтувати такою формою страхівки свого майбутнього.

## **1.2.Поняття та особливості шлюбного договору**

В Україні законодавство дозволило укладати шлюбні договори тільки починаючи з 1992 року, з внесенням змін до Кодексу про шлюб та сім'ю (далі - КпШС) [12]. З набранням чинності з 1 січня 2004 року Сімейного кодексу України (далі – СК України) [13], умови та законодавче регулювання шлюбного договору були розширені, що, на сьогоднішній день, дозволяє врегулювати в такому договорі досить широке коло питань. СК України вдосконалив це положення, надавши можливість укладати шлюбний договір як до реєстрації шлюбу (в цьому випадку він набирає чинності тільки з моменту реєстрації шлюбу), так і під час шлюбу [14, с. 134].

У законодавство України поняття «шлюбний контракт» увійшло після набрання чинності Закону України від 23 червня 1992 року «Про внесення змін та доповнень у Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР» [15], згідно з яким до КпШС було включено ст. 27-1, що дало право особам, які укладають шлюб, «за власним бажанням укласти угоду про вирішення питань життя сім'ї і передбачити майнові права і обов'язки членів подружжя». Хоча концепція шлюбного договору, яку було законодавчо закріплено в КпШС, не була досконалою, важливим видається сам факт надання особам можливості створювати для себе певні норми, які визначали взаємовідносини подружжя з приводу їх майна [16, с. 105]. Наступним кроком на шляху правового регулювання інституту шлюбного контракту стала Постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року № 457 «Про порядок укладання шлюбного контракту» [17], яка регулювала основні питання, пов'язані зі складанням цього документу. Оновлена концепція цього інституту знайшла своє закріплення в главі 10 СК України [13], передбачалась ціла низка статей, що були спрямовані на детальне визначення найбільш істотних



моментів, пов'язаних із укладанням та реалізацією шлюбного договору.

Варто зазначити, що станом на 2018 рік в Україні не набули широке використання шлюбні договори. Ми вважаємо, що це пов'язано із ментальними особливостями українців, певним релігійними переконаннями, недовірою до правових конструкцій, фінансовою нестабільністю, тощо, а також в силу того, що громадяни України є не досить добре ознайомленими зі специфікою шлюбного договору, вони вважають його проявом недовіри та не знаходять певних об'єктивних причин для його укладення і навіть не знають для чого взагалі він потрібен [18].

Аналізуючи правове регулювання шлюбного договору, слід зазначити, що законодавець визначає під поняттям «сім'я». Відповідно до статті 3 СК України, сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [13].

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [13].

Також слід зазначити як законодавець визначає поняття «шлюб». Відповідно до статті 21 СК України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану [13].

Ф.А. Блокгауз та І.А. Ефрон подають таке узагальнене визначення шлюбного договору – це юридичний термін сімейного права, який означає викладену в спеціальному акті угоду, укладену до чи після вступу в шлюб і визначає майнові та деякі немайнові відносини, які впливають зі шлюбного союзу як для тих, що уклали шлюб, так і для третіх осіб, інтереси яких можуть стосуватися того чи іншого з подружжя або їх разом [19]. У сімейному праві зарубіжних країн

шлюбний договір традиційно тлумачиться як договір осіб, які вступають у шлюб чи перебувають у шлюбі, яким визначаються їх взаємні майнові та особисті права та обов'язки як у шлюбі, так і у випадку його припинення (внаслідок розірвання шлюбу чи смерті одного з подружжя) [20, с. 128].

І.В. Жилінкова визначає шлюбний договір як домовленість осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи подружжя про встановлення їх майнових прав та обов'язків як подружжя, пов'язаних із укладенням шлюбу, його існуванням чи припиненням [14, с. 113]. У даному визначенні увага зосереджена саме на суб'єктному складі шлюбного договору (із прив'язкою до реєстрації шлюбу) та його спрямованості. Однак автор не визначив у дефініції можливість визначення майнових прав та обов'язків подружжя як батьків.

Науковці й досі дискутують щодо визначення назви цього документа: шлюбний договір чи контракт? Наприклад, З.В. Ромовська вживає термін «договір», пояснюючи це «українізацією правничої термінології» [21, с. 202], у той час, як С.Я. Фурса відстоює формулювання «шлюбний контракт», наводячи наступні аргументи: по-перше, термін «контракт» дозволяє чітко відмежувати цей вид угоди від інших договорів, які можуть укладатися подружжям; по-друге, за суб'єктним складом цей договір може відрізнятися від інших, які можуть укладатися між членами сім'ї і отримати назву «сімейні договори», хоча в СК України їх зміст не регламентується [22, с. 55].

У законодавствах зарубіжних країн можна простежити немало спільних рис, які стосуються шлюбного договору. Зауважимо, що в цілому регулювання інституту шлюбного договору здійснюється на однакових засадах, за винятком обсягу правового регулювання. Однією з таких спільних рис є насамперед місце розташування норм щодо шлюбного контракту. Спільним для більшості країн є те, що норми, які регулюють шлюбний контракт, вміщуються в цивільному законодавстві, насамперед це пов'язано з доктриною в зарубіжних країнах стосовно місця сімейного права в системі приватного права [21, с. 210].

Шлюбний договір є наслідком укладення шлюбу, який сприяє оформленню правових зв'язків сім'ї. У науковій літературі існує багато визначень шлюбу, які є

однорідними за змістом, хоча при визначенні цих понять науковці використовували різноманітні підходи (філософський, соціологічний, конкретно-історичний, правовий). Французький юрист Жюліо де ла Морандьєр дає таке визначення шлюбу: «У французькому праві шлюбом є укладений у визначеній законом формі цивільний договір, який об'єднує чоловіка та жінку для спільного життя та взаємного надання підтримки і допомоги під головуванням чоловіка, глави сім'ї» [23]. Запропоноване визначення наочно демонструє цивільно-правову, майнову сутність і характер шлюбу, крім того, сам шлюб автор пробує визначити через цивільний договір. Шлюбний договір виступає як один з елементів самого шлюбу.

Сьогодні на законодавчому рівні шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану [13]. Однак таке визначення шлюбу не розкриває специфіки такого важливого правового інституту, як шлюб, більше того, зроблено спробу дати визначення шлюбу через поняття сімейного союзу, що утруднює його розуміння.

Окремі науковці виділяють три точки зору на поняття шлюбу, зокрема, розглядають шлюб-договір, шлюб-партнерство, шлюб-статус [3, с. 80].

Найбільш поширеною концепцією виступає договірна, яка ґрунтується на зростанні вимог, що пред'являються законом відносно порядку укладення шлюбу, умов його дійсності, можливості одержання відшкодування, що виникає у випадку розірвання шлюбу, тобто тих вимог, які законодавець пред'являє щодо договорів. Ці вимоги дозволяють стверджувати, що вказана концепція є найбільш прийнятною до використання договірного режиму майна подружжя. У подружжя виникають права та обов'язки, які чітко передбачені законом, а тому сторони не можуть змінити їх за власним бажанням. Проте основною метою шлюбу всеодно залишається створення сім'ї, народження та виховання дітей, тобто навіть договірна концепція шлюбу містить яскраві соціальні аспекти. Отже, можна стверджувати, що шлюб – це особливий соціальний статус, якого набувають суб'єкти на основі закону, що включає певні права та обов'язки, які сторони за власною волею не можуть змінити [4, с. 186].



Метою вступу в шлюб, на думку О.С. Іоффе, є бажання отримати визнання державою утвореного союзу, основою якого є взаємна любов і повага, які за своєю природою не мають юридичного змісту. Якщо буквально розуміти його твердження про те, що права та обов'язки подружжя є лише побічним результатом укладення шлюбу, то вступ у шлюб варто було би розглядати як юридичний вчинок. Однак сам О.С. Іоффе проти кваліфікації шлюбу як юридичного вчинку, оскільки вважає його вольовим цілеспрямованим актом, адже воля осіб, котрі укладають шлюб, спрямована на досягнення цілого ряду наслідків як правового, так і неправового характеру [4, с. 187].

Тому, вступаючи в шлюб, подружжя набуває правового статусу, такого, який надає їм ті можливості як подружжю, якими вони б не володіли, не перебуваючи у шлюбі.

Подружжя, залежно від своїх переконань, може розглядати шлюб як присягу перед Богом, чи як моральне зобов'язання, чи як суто майнову домовленість. А закон чітко встановлює аспекти шлюбу, залежно від яких спочатку буде визнане саме існування шлюбу, а потім вже інших відносин подружжя, у тому числі і договорів між ними. Відповідно, сам факт вступу в шлюб виступає правовою основою для наступних відносин між подружжям [24].

Існує ще одна концепція шлюбу, яка стала поширена в останні роки. Суть її полягає в тому, що шлюб розглядається як партнерство та соціальне партнерство. Виникнення цієї ідеї багато авторів пов'язують із емансипацією і, відповідно, за рівність подружжя в шлюбі [25, с. 233]. Відповідно до цієї концепції, особи, які перебувають у шлюбі, стають партнерами. Отже, дана концепція шлюбу характеризується рівністю сторін у шлюбі з відсутністю суворої фіксації прав і обов'язків сторін. Однак тут виникають певні труднощі, оскільки при цьому важко визначити права та обов'язки осіб-партнерів у шлюбі, а це, в свою чергу, ускладнює застосування цієї концепції на практиці стосовно шлюбних правовідносин [26, с. 38].

Отже, визнаючи договірну концепцію шлюбу найбільш прийнятною стосовно шлюбного договору, слід визнати, що вона не відбиває всієї повноти

природи шлюбу, у цій концепції не відображається специфіка шлюбно-сімейних відносин як таких.

Представлені вище концепції про поняття шлюбу мали вплив на формування режимів подружнього майна, оскільки, важливе місце у сфері шлюбно-сімейних відносин займають майнові відносини. Так як сімейний союз характеризується не лише особистою близькістю, але й стійкими майновими зв'язками [13], тобто будь-який сімейний союз породжує як особисті, так і майнові відносини між його членами.

Договірний режим базується на договорі подружжя між собою, але при цьому він обов'язково включає і нормативний елемент, без якого в принципі неможливим було б його існування. Особливістю договірної форми майна подружжя є те, що правові норми, які входять до його складу, мають загальнодозвільний характер. Саме у зв'язку з цим договір як засіб регулювання майнових відносин подружжя, в структурі договірної форми майна набуває першочергового значення, визначаючи його обсяг та основний зміст [27].

Таким чином, поєднавши всі наукові позиції, можна прийти до висновку, що шлюбний договір має подвійну (цивільно-сімейну) правову природу та містить елементи міжгалузевого договору, оскільки не виходить зі сфери цивільно-правового регулювання та повинен відповідати таким вимогам цивільного законодавства, як дієздатність його сторін, вільне волевиявлення, відповідність закону та дотримання встановленої форми.

Таким чином, спільним для країн як романо-германської, так і англосаксонської правової сім'ї є те, що право на укладення шлюбного договору мають особи, які перебувають у шлюбі чи мають намір укласти шлюб та які наділені право- та дієздатністю. У більшості країн шлюбний договір не може укладатися за допомогою представника чи за довіреністю [3, с. 83]. Шлюбний договір повинен укладатися письмово та нотаріально посвідчується і реєструється в органах влади (Швеція, Італія), а в деяких країнах (Франція) обов'язково публікується, якщо один із подружжя є підприємцем.

### 1.3. Шлюбний договір як інститу сімейного права

Дискусійним є питання про правову природу шлюбного договору. Питання про співвідношення шлюбного договору та цивільного правочину насамперед пов'язане з різними думками стосовно того місця, яке займає сімейне право в системі права.

Що стосується представників української наукової думки, то їхні погляди стосовно правової природи шлюбного договору не є однозначними. Одні автори (М. Антокольська, А. Іванов, І. Дзера) вважають, що цей документ є цивільно-правовим договором. На думку М. Антокольської, неможливо довести специфічну сімейно-правову сутність шлюбного договору, що давало б підстави відмежувати його від цивільних договорів. По-перше, сам акт називається «договором» чи «контрактом», що засвідчує факт впливу цивільних відносин. По-друге, важко пояснити, чому стосовно одного майна повинні діяти особливі сімейні відносини, а стосовно роздільного майна подружжя – звичайні цивільні договори [24, с. 71]. Шлюбний договір повинен розглядатися як окремий вид цивільних договорів, що спрямований на встановлення чи зміну правового режиму майна подружжя. Інші науковці (О. Дзера, Т. Ариванюк) відносять шлюбний договір до сімейного права і водночас вважають юридично логічним та доцільним розміщення його як самостійного цивільно-правового договору в новому Цивільному кодексі України, а потім ведуть мову про правову доцільність врегулювання відносин, пов'язаних із цим договором, нормами сімейного законодавства [4, с. 73]. Тобто, як випливає з наведеної точки зору, зазначені автори суперечать самі собі.

Заслуговує уваги позиція Л.Б. Максимович, яка визначає шлюбний договір як цивільно-правовий інструмент сімейно-правового регулювання майнових відносин між подружжям та колишнім подружжям [28, с. 4]. Тобто шлюбний договір є різновидом цивільного правочину, але має певну специфіку, оскільки може містити як цивільно-правові домовленості (безвідплатне користування майном), так і сімейно-правові (домовленість про розподіл подружнього майна)



[29, с. 29].

Наступною проблемою в юридичній науці питання, що стосується правової природи шлюбного договору. Передусім це питання про те, до яких правочинів він належить: цивільно-правових чи сімейно-правових. Не викликає сумнівів, що такий договір повинен відповідати тим вимогам, які Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) висуваються до до цивільно-правових правочинів. Разом з тим шлюбний договір наділений певними специфічними ознаками, які відрізняють його від інших цивільно-правових правочинів. Такі ознаки закріплені в СК України й стосуються його особливого суб'єктного складу, моменту укладення, предмета і змісту.

З цього приводу Ю. Червоний зазначає, що шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя. На думку М. Брагінського, застосування цивільного законодавства в сімейних відносинах здійснюється за принципом субсидіарності, який передусім стосується шлюбних договорів, тому їх потрібно вважати різновидом цивільно-правових договорів [30, с. 148].

Кваліфікація шлюбного договору як одного з цивільно-правових договорів дозволяє зробити наступний практичний висновок: до шлюбного договору можуть застосовуватися норми цивільного законодавства про договори, виконання зобов'язань у тій мірі, в якій це не суперечить нормам СК України і суті сімейних відносин.

Якщо розглядати шлюбний договір у контексті прийнятої у цивільному праві класифікації договорів, то він набуде специфічних ознак, які характеризуватимуть його особливості. Однією з таких ознак є двосторонній характер шлюбного договору, бо в ньому виражається воля двох сторін, правам та обов'язкам однієї сторони відповідають зустрічні права і обов'язки іншої. Так, з укладанням такого договору подружжя обопільно зобов'язується виконувати умови договору і водночас набуває права вимагати одне від одного виконання цих умов. Шлюбний договір зазвичай є відплатним, що може виражатися у тому, наприклад, що кожний із подружжя передає речі приватної власності у спільну сумісну

власність. Проте шлюбні договори рідко характеризуються абсолютною еквівалентністю взаємних благ, що надаються сторонами одна одній. Однак можливі і безвідплатні шлюбні договори з вельми простою структурою. Шлюбний договір є консенсуальним, оскільки вважається такий договір укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх питань, що мають істотне значення [27, с. 189].

Сімейно-правова природа шлюбного договору зумовлює те, що кожен з притаманних йому цивільно-правових елементів, а саме предмет, зміст, об'єкт шлюбного договору, порядок укладення, міри відповідальності та способи захисту (охорони) сторін набувають в сфері дії шлюбного договору специфічних сімейно-правових рис та особливостей, які полягають у тому, що об'єктом шлюбного договору не може бути майно дитини подружжя; шлюбний договір може укладатися як щодо існуючого майна (майнових прав), так і того (тих), яке буде (будуть) набути (набуті) подружжям в майбутньому; всі різновиди майна подружжя можуть бути об'єктом шлюбного договору, крім об'єктів нерухомого майна та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації [31, с. 190].

Відповідно до доктрини французького права, шлюб представляє собою укладений у встановленій законом формі цивільний договір, що об'єднує чоловіка та дружину для спільного життя та надання взаємної підтримки [31, с. 323].

Договірний режим майна подружжя в Швейцарії встановлюється шлюбним договором, який може бути укладений як до, так і після реєстрації шлюбу. Шлюбний договір можуть укладати тільки ті особи, які здатні до «свідомого міркування» (тобто повністю дієздатні особи). Неповнолітні особи чи особи, обмежені в правах, повинні одержати дозвіл на укладення шлюбного договору від їх законного представника. Встановлення режиму майна подружжя, його припинення чи зміна допускається тільки у визначених законом межах. Шлюбний договір оформлюється офіційним документом (як правило, нотаріально посвідчується) за підписом обох сторін чи їх законних представників [23, с. 59].

У Сполучених Штатах Америки однорідний Закон «Про шлюб та розірвання шлюбу» 1970 року встановлює шлюбний вік у 16 років за згодою батьків чи

законних представників та у 18 років без такої згоди [34, с. 67]. Закони штатів стосовно шлюбного договору використовують термін «дошлюбна угода», причому лише кодекси деяких штатів містять визначення цієї угоди. Наприклад, у ст.ст. 2325-2328 Цивільного кодексу Луїзіани шлюбний договір визначається як договір, яким встановлюється система принципів і правил, що врегульовують управління і розпорядження майном подружжя. Шлюбний договір укладається до вступу в шлюб. Після укладення шлюбу цей договір можна змінити. Закон штатів встановлює обов'язкову письмову форму шлюбного договору. Положення шлюбного договору повинні бути узгоджені сторонами, які підписують його добровільно. Якщо воля однієї із сторін була виражена внаслідок впливу (від погроз до обману) з боку другої сторони, то після встановлення цього факту договір вважається нікчемним [34, с. 277].

Як уже зазначалося, шлюбний договір є видом цивільно-правового договору. Однак при порівнянні кола суб'єктів, які вчиняють цивільно-правові правочини у відповідності з ЦК України, і тих, які наділені правом укладати шлюбний договір, виявляються істотні відмінності.

Характеризуючи майнові відносини між подружжям, прийнято виражати систему правового регулювання майнових відносин через категорію «правовий режим майна подружжя», який визначають як відносно самостійний комплекс правових засобів, які встановлюють засади правового регулювання відносин щодо спільного і роздільного майна подружжя та захисту їх порушених прав [35, с. 73].

У науковій літературі авторами вживаються поняття «правовий режим спільної чи роздільної власності» [35, с. 74]. Існують різні види правових режимів майна, але основним правилом залишається «першість» легального режиму майна над договором.

Безперечною ознакою процесу нормотворення в Україні і його наближення до європейських стандартів є розширення диспозитивних засад регулювання відносин у сімейно-правовій сфері [36, с. 20]. Найбільш яскраво ця тенденція проявляється у правовому регулюванні договірних відносин подружжя.

З моменту вступу в силу СК України в 2004 р. нотаріуси зареєстрували 476



шлюбних договорів, сьогодні ця цифра виросла в 4 рази. За статистикою, щоденно українці укладають біля п'яти договорів. Частіше всього умови сімейного життя оговорюють мешканці столиці та Одеської області, а ось в Сумській та Миколаївській областях договори популярністю не користуються [37].

Найчастіше ініціаторами укладення шлюбних договорів виступають чоловіки. Обумовити стосунки до обміну обручками часто прагнуть іноземці, які беруть в дружини українок. А серед українців до такої практики вдаються більш забезпечені люди – ті, у кого є свій бізнес, так і «спадкоємці» власників бізнесу. За статистикою, це люди у віці старші за 30-35 років, тобто морально та матеріально сталі люди. Більш молоді пари укладають шлюбні договори, як правило за наставленням батьків – відповідно, в першу чергу у випадках, коли батькам «є що втрачати». В таких випадках подружжя може бути різного соціального статусу [38].

В юридичній науці існує кілька підходів до визначення ролі і місця шлюбного договору в системі права України. Зокрема, на думку Ю.В. Гофмана актуальним є визначення можливості віднесення шлюбного договору до різновидів цивільно-правових договорів у сімейному праві, визначення, відповідно, поняття та правової природи цього інституту, особливостей і недоліків його нормативної регламентації [39].

На думку Ю.С. Червоного, шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя [40, с. 175].

Проте з такою позицією не погоджується професор В. Гопанчук, який наголошує, що існує чимало договірних конструкцій зі специфічним суб'єктним складом, тому виокремлення з таких міркувань шлюбних договорів зі сфери цивільного права є штучним [41, с. 152].

Предметом правового регулювання сімейного права є суспільні відносини, які виникають між особами, що перебувають у шлюбі, або за родинними чи іншими ознаками є членами сім'ї. В основі сімейних зв'язків лежить не тільки духовна спільність, а й певна матеріальна база. Немає жодних сумнівів відносно

того, що для виконання сім'єю її багатогранних функцій в суспільстві, необхідна наявність достатніх для цього матеріальних благ, оскільки будь-яка сфера сімейного життя потребує відповідних витрат [42, с. 196]. Тому між подружжям виникають не тільки особисті, а й майнові правовідносини з приводу володіння, користування та розпорядження майном, набутим як до шлюбу, так і в період його чинності. Слід погодитись із тими науковцями, які наголошують, що шлюб істотно відображається на правовому режимі майна, яке є у власності подружжя [43, с. 36]. Відповідно сімейне законодавство передбачає спеціальний правовий механізм врегулювання таких відносин шляхом установлення для них відповідного правового режиму. Слід зазначити, що чинне сімейне законодавство України не містить поняття шлюбного договору. У нашій державі регулювання майнових відносин між подружжям регламентується відповідними нормами СК України, який передбачає законний (легальний) - гл. 7-9 СК України та договірний — гл. 10 СК України режими майна подружжя. СК України встановлено, що шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки (ч.1 ст. 93 СК) [13].

На думку М.І. Брагінського [44, с. 87], застосування цивільного законодавства в сімейних відносинах здійснюється за принципом субсидіарності, який передусім стосується шлюбних договорів, тому їх потрібно вважати різновидом цивільно-правових договорів.

Позицію О.А. Явор щодо шлюбного договору як договору про спільну діяльність подружжя було піддано критиці [45, с. 8]. Із цього приводу І.Є. Красько зазначив, що договору про спільну діяльність не притаманне зустрічне надання сторонами певних матеріальних благ. Інтереси сторін у цьому договорі є однорідними, чого не можна сказати про шлюбний договір, де кожна сторона має свій майновий інтерес [46, с. 80].

І.В. Жилінкова зазначила, що шлюбний контракт, як і будь-який інший цивільно-правовий договір, має особливості, які дають змогу розглядати його як один із видів договорів, що укладаються подружжям [47, с. 109].

За результатами аналізу позицій згаданих учених Ю.В. Гофман у своїй статті

«Шлюбний договір як різновид цивільних договорів у сімейному праві України», наголошує, що шлюбний договір є різновидом цивільно-правових договорів, якому притаманні як загальні для будь-якої угоди ознаки (має відповідати основним вимогам, що висуваються до цивільно-правових правочинів, і за формою укладення, і за змістом), так і специфічні (особливий суб'єктний склад, зміст і предмет договору). Він доводить, що шлюбний договір як особливий різновид цивільно-правового договору зі специфічними ознаками, притаманними сімейно-правовому правочину, а саме:

а) шлюбний договір має специфічний суб'єктний склад. Так, його учасниками можуть виступати особи, що вже перебувають у шлюбі (подружжя), а також ті, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені);

б) об'єктом шлюбного договору виступає не лише те майно, яке подружжя має на момент укладення контракту, а й майно, яке буде придбано подружжям у майбутньому; в) шлюбний договір має комплексний характер. Так, ця угода може містити положення, які стосуються не лише правового режиму майна, а й умови про надання утримання подружжям, а також умови щодо утримання дитини й виплати аліментів [42].

Ми вважаємо, що для того, щоб закріпити статус цього інституту необхідно внести зміни до СК України і дати лаконічне визначення поняття «шлюбний договір». Це визначення у більш повному обсязі розкриватиме поняття шлюбного договору, тобто ширше встановлюватиме його зміст, і може бути використане для кращого розуміння інституту шлюбного договору в сімейному праві, а базові вимоги до нього як до різновиду договорів регулюються нормами цивільного права, так як даний договір має комплексну правову природу.

Проаналізувавши поняття та етапи становлення шлюбного договору можемо зробити висновок, що даний інститут має свою значну традицію як у світі так і на теренах України. На думку дослідників історія шлюбного договору нараховує багато сторіч. Найдавнішим його зразком вважається Кетубехс, йому більше двох тисяч років. Це перший документ, в якому передбачено порядок поділу майна подружжя на випадок розлучення. Так, наприклад історичні



джерела стверджують, що шлюбний договір, хоча й був включений у наш законодавчий матеріал порівняно недавно, має багатовікову історію на теренах України. На думку дослідників «його прообразом були «змовини», «умовний», «згоди», які обов'язково передували весіллю, тобто були своєрідним дошлюбним договором. Батьки наречених домовлялися про день весілля, про те, що вони дадуть своєму синові чи дочці. Майнова частина цього договору підтверджувалася спершу лише показами свідків, а потім стала фіксуватися письмово в органах влади. Отже, з самого початку дана домовленість трактувалась в площині приватно-правових домовленостей і стосувалася в основному майна подружжя.

Взявши за основу позицію І.В. Жилінкової щодо розуміння шлюбного договору ми вважаємо, що його визначення слід доповнити і викласти в наступній редакції: шлюбний договір є домовленість чоловіка та жінки, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи подружжя про встановлення їх майнових прав та обов'язків, як подружжя, пов'язаних із укладенням шлюбу, його існуванням чи припиненням та нестимуть солідарну відповідальність за майбутніх дітей.

Стосовно дискусії щодо визначення назви цього документа: шлюбний договір чи контракт ми вважаємо, що доцільною є конструкція шлюбного договору, оскільки вона в повній мірі відповідає його цивільно-правовій та сімейно-правовій природі. Відповідно, ми є прихильниками позиції згідно із якою до шлюбного договору можуть застосовуватися норми цивільного законодавства про договори, виконання зобов'язань у тій мірі, в якій це не суперечить нормам СК України і суті сімейних відносин.

Отже, ми погоджуємось із думкою вчених, що шлюбний договір має подвійну (цивільно-сімейну) правову природу та містить елементи міжгалузевого договору, оскільки не виходить зі сфери цивільно-правового регулювання та повинен відповідати таким вимогам цивільного законодавства, як дієздатність його сторін, вільне волевиявлення, відповідність закону та дотримання встановленої форми.

## РОЗДІЛ 2

### ЗМІСТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

#### 2.1. Суб'єкти та об'єкти шлюбного договору

У ст. 92 СК України вказано суб'єктний склад шлюбного договору. Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Тобто шлюбний договір можуть укладати не будь-які особи, які збираються в майбутньому взяти шлюб, а лише ті з них, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до органів реєстрації актів цивільного стану (далі – органи РАЦС). Ця вимога тягне за собою деякі наслідки процедурного характеру (наприклад, нотаріусам при реєстрації шлюбного договору необхідно буде перевіряти наявність поданої сторонами заяви в органи РАЦС, однак сам порядок процедури перевірки не визначений) [13].

Виникає питання про правову силу шлюбного договору, що укладається особами, які ще не перебувають у шлюбі між собою. Тобто, особи укладають між собою договір, який набуде юридичної сили лише при умові реєстрації шлюбу між ними, коли їх шлюб буде породжувати відповідні правові наслідки. Можливість укладення шлюбного договору до державної реєстрації шлюбу є не що інше, як формальний дозвіл закону лише виробити (скласти) основні умови шлюбного договору, але не його укладення, оскільки сам факт укладення шлюбного договору можливий лише при дотриманні необхідних умов, а саме: державної реєстрації шлюбу та нотаріального посвідчення договору. Факт нотаріального посвідчення шлюбного договору без дотримання іншої умови правових наслідків не породжує [22, с. 59].

Законодавець, вказуючи на два види суб'єктів правовідношення стосовно укладення шлюбного договору, має на увазі не просто осіб (не враховуючи подружжя), які вступають у шлюб, а осіб, які укладають шлюбний договір на момент вступу в шлюб. Стосовно подружжя цей факт визначається перебуванням у шлюбі. Інші особи наділяються правовим статусом суб'єктів шлюбного

договору лише після подання заяви про реєстрацію шлюбу в органи РАЦС [10].

СК України [13] розширив суб'єктний склад шлюбного договору. Його мають право укласти подружжя, що є значним кроком порівняно з нормою Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок укладання шлюбного контракту» [17], яка передбачала можливість укладання шлюбного контракту лише до реєстрації шлюбу, тобто особи, які вже перебували у шлюбі, були позбавлені можливості врегулювати майнові відносини, що виникали між ними, у договірному порядку. Ця новела свідчить про якісно новий рівень вирішення проблеми шлюбного договору. Адже таке обмеження прав осіб, які перебувають у шлюбі, можна було би трактувати як обмеження особистих конституційних прав та свобод громадян.

За своїм правовим статусом суб'єкти шлюбного договору тісно пов'язані із суб'єктами шлюбу. Тільки особи, які можуть вступити в шлюб, можуть бути суб'єктами шлюбного договору. СК України не містить щодо суб'єктів шлюбного договору певних умов щодо їх правоздатності чи дієздатності. Тому необхідно звернутися до теорії та практики цивільного права для характеристики таких визначальних категорій для суб'єкта права, як правоздатність та дієздатність.

За загальним правилом шлюбний вік в Україні для жінки і для чоловіка – вісімнадцять років [13]. Відомо, що за часів СРСР сімейне законодавство України в цьому питанні суттєво відрізнялося від законодавства інших радянських республік, яке встановлювало загальний шлюбний вік у 18 років.

В ч. 1 ст. 30 ЦК України встановлюється загальне правило, згідно з яким цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Таким чином, для здійснення особою своїми діями цивільних прав та обов'язків необхідне досягнення нею певного віку, з яким законом пов'язується здатність людини



розуміти наслідки своєї поведінки. За загальним правилом вважається, що людина може в повному обсязі поводитися свідомо при досягненні повноліття. У зв'язку з цим в ч. 1 ст. 34 ЦК України зазначено, що повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) [52].

Разом з тим з цього правила існує важливий виняток. У ч. 2 ст. 34 ЦК України вказано, що у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу [52]. Це означає, що неповнолітня особа, яка уклала шлюб, автоматично набуває повної цивільної дієздатності і може здійснювати будь-які правочини та усі інші юридичні дії самостійно, без згоди на це її батьків або піклувальника. Закон вирішує ще одне питання, пов'язане з фактом укладення особою шлюбу. У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. Повна цивільна дієздатність особи зберігається також у разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи [52].

Сімейне законодавство України не містить спеціальних норм, які б визначали поняття та обсяг сімейної дієздатності особи. Оскільки сімейні відносини треба розглядати як різновид цивільно-правових відносин, можна вважати, що визначення дієздатності, що міститься в ЦК України, з певними уточненнями може застосовуватися і в сімейному праві. На цій підставі можна вважати, що сімейною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе сімейних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе сімейні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [52].

Особа, яка уклала шлюб до досягнення повноліття, набуває сімейних прав та обов'язків у повному обсязі. Така особа буде вважатися зобов'язаною сплачувати аліменти, нести тягар утримання спільного майна подружжя, здійснювати дії по вихованню дітей тощо.

Як уже зазначалося, шлюбний договір є видом цивільно-правового договору. Однак при порівнянні кола суб'єктів, які вчиняють цивільно-правові правочини у

відповідності з ЦК України, і тих, які наділені правом укладати шлюбний договір, виявляються істотні відмінності.

Шлюбний вік у Німеччині є однаковим як для чоловіків, так і для жінок, і становить 18 років [34, с. 250]. Якщо шлюбний вік нижчий, то потрібна згода батьків, усиновлювачів чи опікунів як на укладення шлюбу, так і на укладення шлюбного договору. Оскільки шлюбний договір у німецькому праві охоплює тільки цивільні правовідносини подружжя, визнається можливим укладення шлюбного договору за посередництвом представників на основі довіреності [34, с. 252].

Шлюбний договір може бути укладено обмежено дієздатною особою, але лише за умови наявності згоди її законного представника. Те ж положення діє стосовно особи, над якою встановлено піклування, якщо виникає необхідність згоди з даного питання. У випадках, коли законний представник виступає опікуном чи піклувальником, то, окрім згоди законного представника, вимагається дозвіл опікунського органу (суду), якщо вилучене право на компенсацію різниці в збільшенні вартості майна чи якщо встановлюється або скасовується режим спільності майна подружжя [34, с. 285].

У Швейцарії шлюбний договір можуть укладати тільки ті особи, які здатні до «свідомого міркування» (тобто повністю дієздатні особи). Неповнолітні особи чи особи, обмежені в правах, повинні одержати дозвіл на укладення шлюбного договору від їх законного представника. Встановлення режиму майна подружжя, його припинення чи зміна допускається тільки у визначених законом межах. Шлюбний договір оформлюється офіційним документом (як правило, нотаріально посвідчується) за підписом обох сторін чи їх законних представників [27].

В науці існує велика кількість різних точок зору стосовно правоздатності та дієздатності, зокрема суб'єктів сімейного права. У цивільному та сімейному праві по-різному оцінюється обсяг і правова природа правоздатності та дієздатності.

Іншою відмінністю сімейної правоздатності від цивільної є те, що обсяг сімейної правоздатності з досягненням певного віку може збільшуватися. Цей аспект пов'язаний із тим, що правоздатність у цивільному і в сімейному праві

розглядається як абстрактна передумова правоволодіння, але ця абстрактність припускає, що в її зміст не входять вже існуючі її елементи чи елементи, які взагалі не можуть бути реалізовані. Здійснення цілого ряду прав неможливе без досягнення певного віку. Цивільний кодекс також містить умову про те, що в певних випадках здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою певного віку. Не існує єдиної думки про правоздатність у сімейному праві. Проте складнішою ця проблема є відносно інших питань сімейного права, ніж відносно шлюбного договору. Абстрагуючись від різних поглядів у науці і звертаючись до законодавства, потрібно сказати, що до суб'єктів за шлюбним договором застосовується стаття 25 ЦК України в питанні правоздатності [52]. Сімейне законодавство нічого не говорить про правоздатність, що дає можливість використати норму СК України [13], яка дозволяє застосовувати до майнових відносин між подружжям цивільне законодавство, якщо дані відносини не врегульовані нормами сімейного права. Отже, припускаємо, що до суб'єктів шлюбного договору застосовуватимуться положення ЦК України з приводу правоздатності. А питання про вплив віку й інших чинників на правоздатність матиме не сімейно-правове, а загальнотеоретичне значення.

Що стосується визначення дієздатності в сімейній сфері, то на думку Я.Р. Вебера, прийнятним є наступне визначення: «здатність до набуття і здійснення сімейних прав і обов'язків» [8, с. 20]. У це визначення необхідно додати вказівку про те, що права та обов'язки набуваються та здійснюються своїми власними діями, оскільки здійснювати права й обов'язки можуть і недієздатні особи за допомогою дій своїх законних представників. Завдяки цьому дієздатність у сімейному праві буде аналогічною дієздатності в цивільному праві.

У сімейному праві існують проблеми, пов'язані з дієздатністю відносно деяких категорій осіб. Ця проблема пов'язана насамперед із різним обсягом повної дієздатності в цивільному і сімейному праві. Повна дієздатність у цивільному праві не завжди автоматично приводить до її виникнення в сімейному праві. Наприклад, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка



досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, чи фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (за умови дотримання інших умов, передбачених законодавством, наприклад, за умови надання на такі дії письмової згоди батьків чи осіб, які їх замінюють). Тобто в цьому випадку наявний інститут емансипації неповнолітнього. Вказаний правовий інститут впливатиме на сімейно-правовий статус неповнолітнього. Проте існує різний підхід стосовно того, як він впливає на дієздатність щодо сімейних майнових відносин і багатьох немайнових прав. Щодо майнових відносин, то сімейно-правова дієздатність є аналогічною повній цивільній дієздатності, але відносно особистих немайнових вона не повинна розумітися так само. Це не свідчить про самостійність сімейної категорії дієздатності стосовно цивільно-правової. Наукова правова доктрина широко підходить до трактування інституту емансипації. Зокрема, передбачається, що при емансипації суб'єкта відповідно буде знижений і шлюбний вік. Шлюбно-сімейні відносини припускають певну специфіку, зокрема: крім психічної зрілості, на що вказує законодавець, необхідна і фізична зрілість. Тому такі питання, як зниження шлюбного віку, вимоги щодо усиновлення тощо повинні розв'язуватися з урахуванням особливостей сімейно-правової сфери.

Доцільно погодитися з думкою М.В. Антокольської про внесення винятків із правила про повну дієздатність емансипованого в сфері сімейних відносин. Але стосовно суб'єктів шлюбного договору достатньо вимоги щодо психічної зрілості, щоб дозволити їм укласти його. Тому не виникає проблем із повною дієздатністю емансипованого при укладенні шлюбного договору [53, с. 220].

Якщо в шлюб вступають неповнолітні або одна з осіб, які одружуються, є неповнолітньою, то з моменту реєстрації шлюбу вони набувають повної цивільної дієздатності. Тому, якщо хтось із них бажатиме укласти шлюбний договір після реєстрації шлюбу, згода на це батьків або піклувальників не потрібна, оскільки піклування при вступі в шлюб неповнолітнього припиняється [54, с. 290]. У тому випадку, якщо шлюбний договір мають намір укласти неповнолітні чи одна із сторін є неповнолітньою, згідно з ч. 2 ст. 92 СК України потрібна письмова згода

батьків неповнолітньої особи або її піклувальника, що засвідчена нотаріусом [13]. Тобто вказана норма СК України спрямована на захист майнових прав та інтересів неповнолітнього, який внаслідок своєї недосвідченості може укласти не вигідний договір.

СК України вперше вводить таке поняття, як «право на шлюб», що, нерозривно пов'язане із суб'єктами сімейних відносин, а відтак і шлюбного договору, хоча і не надає його визначення. У зв'язку з цим виникає необхідність звернутися до відомих сімейно-правових категорій. В СК України немає визначення сімейної правоздатності, так само як і сімейної дієздатності, тому при вирішенні цього питання необхідно керуватися положеннями цивільного законодавства. З урахуванням ст. 25 ЦК України можна дійти висновку, що сімейна правоздатність – це здатність фізичної особи мати сімейні права та обов'язки. У свою чергу право на шлюб – це елемент сімейної правоздатності [52].

Таким чином, як елемент сімейної правоздатності фізичної особи право на шлюб – це здатність особи мати право укладати шлюб та набувати для себе суб'єктивних прав та обов'язків подружжя.

Право на шлюб, як правило, пов'язується лише із досягненням особою шлюбного віку. Однак в контексті сімейної правоздатності право на шлюб – це більш широка категорія. Воно означає наявність усіх позитивних та відсутність будь-яких негативних вимог, що висуваються до особи, яка бажає зареєструвати шлюб. Зокрема, права на шлюб не мають особи, які є родичами відповідного ступеня споріднення [13]. За загальним правилом не мають такого права також особи, які пов'язані між собою відносинами усиновлення. Однак за рішенням суду право на шлюб може бути надане рідній дитині усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також усиновленим ним дітям [13].

Не викликає сумнівів, що відносно сімейної правоздатності діють правила, встановлені в ст. 25 ЦК України [52]. Тому можна вважати, що за загальним правилом сімейна правоздатність виникає у момент народження особи. Однак у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі сімейні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. З

досягненням певного віку, а саме шлюбного віку, закон і пов'язує виникнення у фізичної особи права на шлюб.

Право особи на шлюб може виникати на підставі: а) закону; б) рішення суду.

В силу прямого припису закону право на шлюб виникає для жінок і для чоловіків у вісімнадцять років [13]. За рішенням суду таке право може бути надане особі, яка досягла 16 років [10]. Право на шлюб може бути надане судом за заявою особи, яка досягла 16 років, якщо буде встановлено, що надання права на шлюб відповідає її інтересам. Звертає на себе увагу той факт, що закон не встановлює переліку підстав для надання особі права на шлюб. Такий підхід вбачається цілком правильним, оскільки надає можливість суду врахувати усі обставини, що мають істотне значення для вирішення такого питання. До життєвих обставин, які можуть слугувати підставами для надання особі права на шлюб, в першу чергу можна віднести вагітність жінки або народження нею дитини та наявність між сторонами фактичних шлюбних відносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 СК України суб'єктами шлюбного договору можуть бути дві категорії осіб: які подали до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу (наречені) та які зареєстрували шлюб (подружжя) [13].

Із специфікою суб'єктного складу шлюбного договору пов'язані й особливості дії шлюбного договору в часі. Згідно із ст. 95 СК України, наприклад, дія шлюбного договору, який було укладено до реєстрації шлюбу, починається з моменту реєстрації шлюбу [13]. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення. За бажанням сторін шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, може поширюватися на відносини, які виникнуть не з моменту реєстрації шлюбу, а пізніше, наприклад, через п'ять років після реєстрації шлюбу. Немає перешкод для того, щоб шлюбний договір, укладений в період шлюбу, за бажанням сторін поширював свою дію на відносини, що виникли раніше – з моменту реєстрації шлюбу. Такий договір не буде суперечити закону.

Таким чином, у зарубіжних країнах коло суб'єктів, які можуть укладати



шлюбні договори, є ширшим, ніж в Україні, що пов'язано із наданням такого права особам, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Із цією метою виділяють спеціальний вид шлюбних договорів: договір фактичного подружжя («cohabitation agreement») [54, с. 291].

Загалом, міжнародний досвід з погляду суб'єктного складу шлюбного договору виділяє такі види шлюбних договорів: 1) договір подружжя; 2) договір осіб, які вступають у шлюб; 3) договір різностатевих осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах; 4) договір одностатевого фактичного подружжя («same sex cohabitation agreement»). Варто зазначити, що в Україні узаконені лише перші два види шлюбних договорів. Проте, якщо у випадку, якщо особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, вступають потім у шлюб, то раніше укладений ними договір автоматично перетворюється на шлюбний договір, якщо сторонами не передбачено інше.

Отже, розглянувши питання щодо суб'єктів шлюбного договору, можна зробити висновок, що шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. В контексті існуючої дискусії в суспільстві щодо надання прав на створення подружжя одностатевим парам ми прихильні позиції, що як і шлюб, так і шлюбний договір укладається між чоловіком і жінкою на етапі подачі заяви про реєстрацію шлюбу так і подружжям. За своїм правовим статусом суб'єкти шлюбного договору тісно пов'язані із суб'єктами шлюбу. Тільки особи, які можуть вступити в шлюб, можуть бути суб'єктами шлюбного договору. СК України не містить щодо суб'єктів шлюбного договору певних умов щодо їх правоздатності чи дієздатності у відповідності до норм цивільного права. Варто зауважити, що в цьому аспекті ми також прослідковуємо змішаний, в тому числі і цивільно-правовий характер шлюбного договору.

Як бачимо, на відміну від законодавства деяких зарубіжних країн світу українське законодавство передбачає можливість укладення шлюбного договору лише щодо майнових прав та обов'язків. Положення такого договору щодо особистих немайнових прав подружжя будуть недійсними. Проте, на майбутнє,

ми погоджуємось із думкою вчених, щодо можливості включення певних елементів немайнових прав, які тісно пов'язані із майновими правами.

## **2.2. Майнові права та обов'язки подружжя**

Предметом регулювання шлюбного контракту можуть бути: питання, пов'язані з правом власності на рухоме чи нерухоме майно, придбане як до, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя; питання, пов'язані з утриманням подружжя; порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна; немайнові зобов'язання; моральні зобов'язання; особисті зобов'язання; інші питання життя сім'ї.

У самому шлюбному контракті можуть передбачатися положення про зміну його умов, унесені за згодою сторін протягом існування шлюбу договором, що укладається в порядку, передбаченому для укладення шлюбного контракту. Під час унесення таких змін, за бажанням сторін можуть бути присутніми і свідки – як ті, що супроводжували укладення основної угоди, так і інші особи. Угода про внесення змін до шлюбного контракту підлягає нотаріальному посвідченню [54, с. 293].

Так, на думку Ю.Ю. Горобченко шлюбний договір займає особливе місце у системі майнових договорів подружжя, а тому є особливим засобом правового регулювання майнових відносин подружжя, що визначає його значення, правову природу та сутність. Якщо розглядати шлюбний договір в контексті прийнятої у цивільному праві класифікації угод, то він набуває ряд специфічних ознак, які характеризуватимуть його юридичну специфіку. Однією з таких ознак є двосторонній характер шлюбного договору, бо в ньому виражається воля двох сторін, правам та обов'язкам однієї сторони відповідають зустрічні права та обов'язки іншої. Так, з укладанням такого договору подружжя зобов'язується виконувати умови договору і, водночас, набуває права вимагати один від одного виконання цих умов [56, с. 50].

Згідно із ч. 1 ст. 628 ЦК України [52] зміст договору становлять умови

(пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Сімейне законодавство не містить умов, які можна б було визначити як обов'язкові умови шлюбного договору. Таким чином, усі умови цього договору можна вважати такими, що визначаються на розсуд сторін і погоджуються ними.

Звертає на себе увагу та обставина, що в статті СК України, яка має назву «зміст шлюбного договору» [13], визначаються не лише власне умови цього договору, а й встановлюються заборони щодо його змісту. На цій підставі передбачені умови можна поділити на дві групи: а) умови з позитивним змістом; б) умови з негативним змістом.

До першої групи належать умови, які сторони, згідно з законом, у першу чергу можуть внести до шлюбного договору. До них, зокрема, належать умови, що визначають майнові відносини між подружжям та умови, які встановлюють майнові права та обов'язки подружжя як [13]. Негативними є умови, які сторони не можуть включати до шлюбного договору і наявність яких є підставою для визнання шлюбного договору недійсним. Це умови, що стосуються особистих відносин подружжя, умови, якими сторони зменшують права дитини або ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, та умови щодо передачі передбаченого законом майна у власність одного з подружжя [13]. В прямому розумінні негативні умови не можна визнати умовами договору, оскільки умови (пункти) – це те, що складає зміст договору як юридичного факту. Негативними, по суті, є «антиумови», тобто ті пункти, які сторони не можуть включати до договору і які, відповідно, не можуть складати його зміст.

СК України залишає незмінною існуючу концепцію щодо предмета шлюбного договору. Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 93 СК України шлюбним договором регулюються лише майнові відносини подружжя, встановлюються їхні майнові права й обов'язки [13]. В коментованій статті визначаються загальні напрямки договірної ініціативи сторін при укладенні шлюбного договору. Більш детально види майнових відносин, які можуть регулюватися шлюбним договором, передбачаються в інших статтях СК України. Зокрема, сторони у шлюбному



договорі можуть визначити:

- а) правовий режим належного їм майна (ст. 97 СК України);
- б) порядок користування житлом (ст. 98 СК України);
- в) право на утримання (ст. 99 СК України) [13].

Крім цього, шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Хоча закон не деталізує це положення, можна припустити, що подружжя може в шлюбному договорі встановити порядок надання дитині утримання, форму такого утримання (грошова або натуральна), визначити питання, пов'язані з наданням коштів на догляд за дитиною, розвиток її здібностей, відпочинку, поїздок за кордон тощо. Треба ще раз наголосити на тому, що мова йде виключно про майнові аспекти відносин подружжя щодо їх дитини (дітей).

Незважаючи на широкі можливості сторін щодо формування змісту шлюбного договору, існує ряд умов, які в договір включатися не можуть. Деякі з цих умов прямо названі в законі, інші – можуть визначатися, виходячи з його загального змісту.

В СК України прямо визначаються умови, які сторони не можуть включати до шлюбного договору. В першу чергу, шлюбний договір не може регулювати особисті відносини між подружжям, а також особисті відносини між батьками та дітьми [13]. Ця норма достатньо чітко окреслює межі шлюбного договору і в цьому сенсі однозначно вказує на неможливість включення до нього умов особистого характеру. Тому не будуть відповідати закону умови шлюбного договору щодо встановлення права кожного з подружжя на віросповідання, виховання в дітях прихильності до певної релігії, визначення культурних та мовних пріоритетів тощо.

Збереження в СК України [13] заборони щодо включення до шлюбного договору умов, що стосуються особистих відносин подружжя, пояснюється двома основними чинниками. По-перше, особисті права та обов'язки подружжя встановлені безпосередньо законом. У зв'язку з цим вони є невіддільними від самого суб'єкта – їх носія – і не можуть передаватися за договором. По-друге,

шлюбний договір (як і будь-який інший цивільно-правовий правочин) повинен мати можливість примусового виконання, якщо в цьому виникне необхідність.

Виникає одне цікаве і деякою мірою спірне питання. Мова йде про умови шлюбного договору, які будуються за принципом умовного правочину. Як відомо, умовний правочин містить дві частини й моделюється за принципом: «якщо...» - «то...». Питання виникає у випадку, коли перша частина правочину має посилення на особисті відносини подружжя (батьків та дітей). Наприклад, сторони закріплюють наступне положення: «якщо шлюб буде розірвано через недобросовісну поведінку чоловіка або дружини у шлюбі (пияцтво, зрада тощо), то його/її частка буде зменшена і становитиме 2/5 в праві на майно». Зрозуміло, що визначення часток у спільному майні подружжя на випадок розірвання шлюбу не суперечить закону і є одним з найбільш типових умов шлюбного договору. Проте проблема пов'язана зі змістом першої половини правочину, оскільки тут передбачаються особисті, а не майнові відносини сторін – «якщо шлюб буде розірваний через недобросовісну поведінку чоловіка або дружини у шлюбі».

У літературі щодо цієї проблеми були висловлені дві протилежні позиції. Ю.С. Червоний вважає, що положення такого роду не можуть включатися до шлюбного договору, оскільки вони передбачають регулювання особистих відносин сторін. На його думку, правові санкції проти одного із подружжя за винну поведінку, яка привела до руйнації сім'ї, могли б включатися до шлюбного договору лише у тому випадку, коли б законодавство дозволяло визначення шлюбним договором особистих немайнових зобов'язань подружжя. Поки ж сторони можуть передбачати в шлюбному договорі лише майнові права та обов'язки [40, с. 196]. З такою аргументацією важко погодитися.

Більш переконливою вбачається позиція науковців, в якій вказано, що врегулювання особистих прав та обов'язків подружжя прямо суперечило б закону. Однак з умовами особистого характеру цілком може бути пов'язане виникнення або припинення майнових прав і обов'язків подружжя [55, с. 29]. Дійсно, якщо сторони пов'язують певні правові наслідки (нерівний розмір часток при поділі майна) з певними умовами особистого характеру (неналежне поводження у

шлюбі), то вони не змінюють своєю домовленістю будь-яких законодавчих приписів, що стосуються особистих відносин дружини та чоловіка. Тому вони не регулюють свої особисті відносини в шлюбному договорі. Ініціатива сторін спрямована в інше русло: визначення майнових прав та обов'язків у випадку неналежного поведіння одного з подружжя у шлюбі. За загальним правилом частки дружини та чоловіка при поділі їх майна визнаються рівними [13].

Сторони у шлюбному договорі змінюють розмір часток. У цьому й полягає сутність шлюбного договору. Що ж стосується особистих відносин (неналежне поведіння у шлюбі), то вони лише слугують підставою для встановлення договірної режиму подружнього майна. Сторони в договорі не змінюють підстав для розірвання шлюбу та не встановлюють інших правил, що стосуються їхніх особистих відносин. Вони встановлюють для себе правила, що стосуються виключно їх майнових прав та обов'язків [13].

Можна відзначити, що норми законодавства України, які визначають зміст шлюбного договору, у цьому плані істотно відрізняються від законодавства більшості закордонних країн, які надають широкі можливості включення до шлюбних контрактів умов щодо особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. В американському праві вони одержали назву «умови про стиль життя». При цьому спектр таких умов дуже широкий. Сторони можуть, наприклад, включити в договір положення, що стосуються: інтересів дітей (про методи виховання та контролю за дитиною; визначення її релігії; порядку зустрічей з дитиною дідусів та бабусь тощо); друзів дружини та чоловіка (скільки і яких друзів вони хотіли б мати, скільки часу вони планують проводити із друзями і які форми спілкування з ними є найкращими); роботи дружини та чоловіка (хто з подружжя буде працювати, скільки приблизно часу дружина та чоловік будуть витрачати на роботу, яким чином вони будуть приймати рішення про зміну роботи тощо); сексуальних відносин дружини та чоловіка (періодичність, способи сексуальних відносин тощо).

Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені СК України [13]. Вказана норма є відповідною гарантією майнових прав дитини.



Тому батьки не вправі укласти шлюбний договір, за яким дитина буде позбавлена права на аліменти, права на отримання майна у власність, права на проживання в певному житловому приміщенні тощо.

Треба, однак, відзначити, що ч. 4 ст. 93 СК України сформульована занадто вузько, бо містить вказівку на неможливість зменшення тих прав дитини, які встановлені саме СК України. Разом з тим, не викликає сумніву, що шлюбний договір не може зменшувати будь-яких майнових прав дитини, беззастережно від місця їх нормативного закріплення – в Сімейному кодексі або інших нормативних актах. Тому більш точним буде вказівка на те, що шлюбний договір не може зменшувати прав дитини, які встановлені законодавством.

Згідно із ч. 4 ст. 93 СК України шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище [13]. Ця норма закріплює таке оціночне поняття, як «надзвичайно не вигідне матеріальне становище», хоча і не надається його визначення або загальних орієнтирів, за допомогою яких можна було б з'ясувати його зміст.

Положення шлюбного договору, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, порушують його права та інтереси, на вимогу такої сторони за рішенням суду можуть бути визнані недійсними з підстав, встановлених ЦК України. Перш за все, мова йде про загальні вимоги до укладення договорів, дотримання яких є необхідним для дійсності будь-якого договору (несуперечність іншим актам цивільного законодавства, інтересам держави й суспільства, його моральним засадам). Також шлюбний договір може бути визнаний недійсним у тому випадку, якщо він укладений особою під впливом тяжкої для неї обставини та на вкрай не вигідних умовах. Важкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів його сім'ї або родичів, смерть близької людини, загроза втратити житло та інші обставини, для усунення або зменшення яких був укладений шлюбний договір [57].

Очевидно, що в реальному житті надзвичайно не вигідне матеріальне становище може мати різні конкретні прояви. Наприклад, воно може виникнути,

якщо за умовами договору у разі поділу майна подружжя вся нерухомість передаватиметься одному з них, натомість другий буде отримувати рухоме майно незначної вартості. Таке становище може виникнути також, коли один із подружжя бере на себе явно обтяжливі обов'язки, наприклад, зобов'язується у разі розірвання шлюбу утримувати свого колишнього дружину/чоловіка, його дітей та близьких родичів тощо.

Разом із тим до поняття «надзвичайно невідгідне становище» треба ставитися дуже виважено.

Тут виникає складне питання щодо майнової рівності подружжя в шлюбі. При його вирішенні слід виходити з того, що існують і такі домовленості, коли розмір часток кожного з подружжя не базується на «формальному» моменті рівності. Однак ці домовленості віддзеркалюють саме «реальну» рівність, бо зафіксований у договорі розподіл спільного майна найбільш справедливо відображає фактичний внесок кожного з них у спільно набуте майно. Крім того, умови шлюбного договору, які можуть стати вкрай обтяжливими для однієї сім'ї, можуть мати цілком реальний характер для іншої.

СК України визначає, що за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [13]. Необхідність цієї норми викликає сумніви.

З.В. Ромовська пояснює зазначене тим, що передача майна одним з подружжя іншому у власність повинна оформлюватися за допомогою договору дарування, а не шлюбного договору, який до такої передачі ніякого відношення не має [21, с. 155].

Умови, які не можуть включатися до шлюбного договору, визначаються не лише спеціальними нормами СК України [13]. Для договірної практики подружжя неприпустимими є й інші умови, що порушують загальні норми договірного права. М.В. Антокольська, наприклад, відзначає, що, без сумнівів, повинно бути заборонено включення до шлюбного договору умов, що обмежують право та дієздатність дружини та чоловіка (наприклад, що забороняють подружжю звертатися до суду, заповідати, вчиняти правочини тощо). Не можуть сторони

також закріпити в договорі відмову від прав, які включаються до загального цивільного статусу особи, наприклад, відмову одного з подружжя від одержання в майбутньому заробітної плати на користь другого з подружжя [53, с. 134].

Аналогічні заборони існують щодо умов, якими подружжя обмежують право та дієздатність своїх дітей або інших родичів. У шлюбному договорі не можуть також передбачатися умови, за якими зобов'язаною особою ставали б не самі сторони (дружина та чоловік), а треті особи – діти подружжя або їхні родичі.

Специфіка шлюбного договору багато в чому визначається тим, що його укладають особи, які пов'язані особливими, особисто-довірчими відносинами. Це дає підставу деяким закордонним юристам визначати шлюбний договір як особистий або навіть інтимний договір (*intimate contract*).

Дискусійним у юридичній літературі залишається питання, що стосується можливості укладення шлюбного договору через представника. З цього приводу І.В. Жилінкова зазначає, що шлюбний договір не може бути укладений ані за участю законного представника, ані за довіреністю [58, с. 86]. Можливість укладення шлюбного договору опікуном недієздатного чоловіка чи дружини, недієздатність яких була встановлена під час перебування у шлюбі, або особою, дієздатність якої була обмежена, зі згоди піклувальника, а також емансипованою особою до реєстрації шлюбу заперечується також Б. Гонгало й П. Крашенінниковим [59, с. 126]. Натомість А. Слепакова вважає правомірним застосування законного, а також і договірного представництва, якщо в довіреності будуть визначені всі умови майбутнього договору [60, с. 284].

Д.М. Белов та Л.І. Палешник, вважає, що Україні потрібно перейняти досвід інших країн (Франції, Бельгії, Німеччини), де укладення шлюбного договору через законного представника чи представника за довіреністю є звичайною практикою. Адже це набагато полегшило б його укладання в тих випадках, коли, наприклад, один із подружжя не може це зробити через тривале відрядження, чи перебуває на лікуванні в іншій місцевості, чи через якісь інші причини [30, с. 149].

Ми вважаємо, що подібні позиції є часто спірними і потребують



безпосередньої участі сторін із метою максимального забезпечення майнових прав подружжя.

Певні суперечки між науковцями викликає питання, що стосується можливості передбачення у шлюбному договорі немайнових прав та обов'язків подружжя, адже законодавець у СК України [13] дозволив їм регулювати тільки майнові відносини між собою. Така норма була включена до нього через специфіку немайнових відносин, які в більшості випадків не піддаються правовому регулюванню, тому їх включення до змісту шлюбного договору здавалось зайвим, адже шлюбним договором, наприклад, не можна зобов'язати подружжя любити й поважати один одного чи не зловживати азартними іграми тощо. Однак майнові відносини подружжя в деяких випадках можуть ставитися в залежність від настання або ненастання умов немайнового характеру. Через це деякі науковці вважають, що за певних умов до складу шлюбного договору можна включити як майнові, так і немайнові права та обов'язки подружжя. Так, Ю. Червоний не раз писав, що включення таких прав і обов'язків до змісту шлюбного договору можливо, але тільки за умови закріплення в цьому договорі санкцій за їх невиконання. Наприклад, у такому договорі можна передбачити право одного з подружжя на компенсацію моральної шкоди в разі негідної поведінки іншого з подружжя [40, с. 303].

Варто відзначити, що на відміну від законодавства деяких зарубіжних країн світу українське законодавство передбачає можливість укладення шлюбного договору лише щодо майнових прав та обов'язків. Положення такого договору щодо особистих немайнових прав подружжя будуть недійсними. Недійсними будуть також і положення шлюбного договору щодо особистих немайнових прав у відносинах між подружжям та їх дітьми [40, с. 304].

Таким чином, СК України [13] надає подружжю можливість скасовувати сімейно-правовий режим спільності майна, встановлювати в ньому нерівні частки тощо.

І.В. Жилінкова всі правові режими майна членів сім'ї запропонувала класифікувати за суб'єктним складом на: а) правовий режим майна подружжя; б)

правовий режим майна батьків і дітей; в) правовий режим майна членів селянського (фермерського) господарства; г) правовий режим майна членів сім'ї, які об'єдналися для спільної праці [14, с. 103]. Наведена класифікація, на нашу думку, досить вдало відображає різноманітність майнових відносин між особами, пов'язаними між собою родинними зв'язками, шлюбом, іншими сімейними стосунками, незважаючи на можливості для її розширення, наприклад, правовим режимом фактичного подружжя, які об'єдналися з метою створення сім'ї, а не з метою спільної праці.

Можна виділити правовий режим майна, яке належить членам сім'ї як подружжю та іншим членам сім'ї. Особливість цього правового режиму може полягати у тому, що все майно може належати членам сім'ї на праві спільної часткової власності, а його певна частина – подружжю на праві спільної сумісної власності за правилами сімейного законодавства. Це означає, що правовий режим майна членів сім'ї може не бути єдиним для усіх суб'єктів і об'єднувати окремі види правових режимів, кількість яких залежить від видів правових зв'язків між членами сім'ї [40, с. 344].

Таким чином, можливе співіснування в одній сім'ї багатьох окремих режимів, заснованих на спільній частковій чи спільній сумісній власності подружжя; на роздільній власності подружжя; на спільній частковій чи спільній сумісній власності членів сім'ї, які не є подружжям, та на їх роздільній (індивідуальній) власності, а також на поєднанні окремих різновидів власності між зазначеними та іншими особами. Все це свідчить про складну правову природу майнових відносин у сім'ї, у тому числі, й за участю подружжя, що ускладнює виявлення правового режиму того чи іншого майна та створює значні труднощі для розв'язання судами спорів, що виникають між подружжям та іншими членами сім'ї.

Розглянувши питання щодо змісту та особливостей укладення шлюбного договору, можна зробити висновок, що шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. В контексті існуючої в суспільстві дискусії щодо надання прав на створення

подружжя одностатевим парам, ми прихильні позиції, що як і шлюб, так і шлюбний договір має укладатися тільки між чоловіком і жінкою.

За своїм правовим статусом суб'єкти шлюбного договору тісно пов'язані із суб'єктами шлюбу. Тільки особи, які можуть вступити у шлюб, можуть бути суб'єктами шлюбного договору. СК України не містить щодо суб'єктів шлюбного договору певних умов щодо їх правоздатності чи дієздатності у відповідності до норм цивільного права. Варто зауважити, що в цьому аспекті ми також прослідковуємо змішаний, в тому числі, і цивільно-правовий характер шлюбного договору.

Як вже зазначалося, предметом регулювання шлюбного контракту можуть бути: питання, пов'язані з правом власності на рухоме чи нерухоме майно, придбане як до, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя; питання, пов'язані з утриманням подружжя; порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна; немайнові зобов'язання; особисті зобов'язання; інші питання життя сім'ї. Крім цього, шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Важливо зазначити, що в шлюбному договорі можуть бути передбачені фінансові санкції на випадок розлучення. Також допускається вирішення питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна. При вирішенні в подальшому спору між подружжям суд буде керуватися не приписами закону, а положеннями шлюбного договору.

Подружжя може передбачити у шлюбному договорі положення про те, з ким залишаться проживати діти у випадку розлучення або окремого проживання батьків. Відповідно може збільшуватися і розмір частки при розподілі спільного майна на користь того із подружжя, з ким проживатимуть діти. Може також бути визначене положення про передачу дитині у користування певного майна, у тому числі, й нерухомого, про розмір та порядок стягнення аліментів.

Варто відзначити, що на відміну від законодавства деяких зарубіжних країн світу, українське законодавство передбачає можливість укладення шлюбного договору лише щодо майнових прав та обов'язків. Положення такого договору



щодо особистих немайнових прав подружжя будуть недійсними. Недійсними будуть також і положення шлюбного договору щодо особистих немайнових прав у відносинах між подружжям та їх дітьми. Варто зазначити позитивне закріплення норми про те, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, що унеможливорює зловживання із сторони одного із подружжя.

За діючим режимом шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, та особисті відносини між ними та дітьми. Проте, на майбутнє ми погоджуємось із думкою вчених щодо можливості включення певних елементів немайнових прав, які тісно пов'язані із майновими правами. Так, у договорі можна передбачити право одного з подружжя на компенсацію моральної шкоди в разі негідної поведінки іншого з подружжя.

Початок дії шлюбного договору залежить від обставин, за яких він укладається: до чи після реєстрації шлюбу. У першому випадку він набирає чинності з моменту реєстрації шлюбу. У другому випадку укладення його подружжям договір набирає чинності з дня його нотаріального посвідчення. При цьому діє даний договір протягом усього подружнього життя. А у випадку припинення шлюбу в договорі можуть бути встановлені умови чинності окремих його положень.

Шлюбний договір може бути укладений на певний строк або безстроково. Загальний строк дії такого договору обмежується тривалістю існування шлюбу. Водночас, в договорі може бути передбачено строки дії окремих прав та обов'язків, виникнення яких залежить від певних обставин, наприклад, народження дітей.

У договорі можуть бути обумовлені строки дії певних прав і обов'язків подружжя, які існуватимуть і після припинення шлюбних відносин, наприклад, строк проживання в житловому приміщенні дружини або чоловіка після розірвання шлюбу, строк чинності права на аліменти одного із подружжя.

## РОЗДІЛ 3

### ДИНАМІКА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

#### 3.1. Порядок та умови укладання шлюбного договору

Укладення подружніх договорів має широку і давню традицію. Найбільш відомим різновидом таких договорів є шлюбний договір, однак існує чимало й інших загальних і спеціальних різновидів договорів, які укладають особи, що мають подружній статус або наміряються його набути. Як у континентальних країнах, так і в країнах загального права договір є ефективним регулятором подружніх відносин. Більше того, в останні десятиріччя відзначається тенденція до розширення договірного регулювання майнових відносин подружжя, збільшення кількості договорів, що укладаються [66].

Так, на думку вчених укладенням шлюбного договору подружжя намагається застрахуватись від майнових втрат у разі розлучення, а в більшості випадків просто хочуть обійтись без судового розгляду в майбутньому. Хоча практика укладення шлюбних договорів у нас і не користується популярністю, однак кожен рік спостерігається поступове зростання кількості таких договорів, що спричинює збільшення судових спорів, пов'язаних із застосуванням умов шлюбного договору як під час шлюбу, так і під час його припинення. Здебільшого це пояснюється недосконалістю чинного законодавства, передусім його неповнотою й деякою невідповідністю норм цивільного та сімейного права, що ускладнює практичне застосування інституту шлюбного договору [67].

Сьогодні в правовій доктрині розвинутих країн визнається, що подружні пари повинні мати свободу вибору того шляху, що їм підходить найбільше. Жоден з режимів майна подружжя не може підходити для всіх і кожної подружньої пари. Це відбувається не тільки тому, що у різних подружніх пар існують різні потреби і бажання, а й тому, що вимоги і сподівання навіть однієї й тієї ж подружньої пари в економічному відношенні протягом шлюбу можуть змінюватися. Вирішення питання про укладення шлюбного договору в переважній більшості країн

надається власне подружжю (особам, що вступають у шлюб). Шлюбний контракт ніде не є обов'язковим, це право, а не обов'язок подружжя. Мексика — єдина країна, де шлюбний договір укладається в обов'язковому порядку, навіть якщо сторони не мають жодного майна. Цей договір установлює на майбутнє спільність чи роздільність майна подружжя, оскільки в Мексиці не існує законного режиму подружнього майна [66].

Шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується [13]. Шлюбний договір є консенсуальним договором: якщо шлюбний договір укладено подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення; якщо шлюбний договір укладається сторонами, які лише мають намір одружитися (є нареченими), то він вважається правочином з відкладальною умовою і почне діяти лише з моменту реєстрації шлюбу [52].

Важливим при укладенні шлюбним договором є чітке і ясне розуміння сторонами правового значення власних дій, відсутність обставин, які унеможливають адекватне волевиявлення як-то стан сп'яніння, хворобливий стан, дія лікарських препаратів тощо. Присутність свідків при вчиненні правочину створює додаткову гарантію відсутності таких та інших обставин, що в подальшому можуть слугувати підставою для визнання договору недійсним.

Отже, обов'язковою умовою укладення шлюбного договору є його нотаріальне посвідчення [13]. Додержання сторонами нотаріальної форми є обов'язковою умовою укладення шлюбного договору, так як усуває небезпеку використання на шкоду одного з подружжя його юридичної необізнаності [69]. Адже в процесі нотаріального посвідчення шлюбного договору після встановлення особи кожної із сторін, перевірки вільного волевиявлення та відповідності волевиявлення їх дійсній волі, нотаріус попереджує сторін про наслідки вчинюваних ними нотаріальних дій, зокрема, роз'яснює сторонам зміст та значення поданого ними проекту шлюбного договору. Крім того, нотаріус роз'яснює можливість внесення змін до шлюбного договору, право сторін відмовитися від нього, а також можливість визнання його частково або повністю недійсним [13].



Після виконання всіх необхідних формальностей нотаріус засвідчує шлюбний договір. Відповідно не посвідчений нотаріусом шлюбний договір слід вважати нікчемним, як правочин з пороком форми [70, с. 40].

Як відомо, нотаріальні дії по посвідченню цивільних правочинів вважаються вчиненими після сплати державного мита. Щодо шлюбного договору, то в Україні питання сплати державного мита виявляється проблематичним. Це пояснюється тим, що закон забороняє передачу об'єктів нерухомості [13], що, в свою чергу, робить шлюбний договір таким, що не підлягає грошовій оцінці, а тому - безоплатним. Таким чином шлюбний договір в питанні визначення розміру державного мита, необхідного до сплати при нотаріальному посвідченні, стає схожим на договір про наміри, при нотаріальному посвідченні якого державне мито не сплачується. Проте, враховуючи випадки укладення шлюбного договору малозабезпеченими особами можна передбачити винятки, коли нотаріус може самостійно встановити розмір конкретного державного мита при посвідченні шлюбного договору, наприклад, виходячи з величини матеріального стану кожного з подружжя.

При нотаріальному посвідченні шлюбного договору відповідно до ст. 42 Закону України «Про нотаріат» [69] нотаріус повинен встановити особу сторін, тобто переконатись у тому, що цей договір бажають укласти саме ті особи, які мають на це право.

Виражаючи свій намір вступити у договірні відносини, сторони як мінімум повинні досягти згоди по всім обов'язковим (істотним) умовам, які пред'являються до правочинів. При цьому число істотних умов повинно бути мінімальним, так як воно обмежується лише такими умовами, без яких неможливе саме існування договору [71, с. 254].

Відповідно до ч. 2 ст. 638 ЦК України істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [52].

Сімейне законодавство сьогодні прямо не вказує на істотні умови шлюбного

договору [72, с. 5]. Визначено тільки, що шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки [13].

Коло умов, що є предметом, визначені законом як істотні або є необхідними для договорів певного виду, можна визначити, проаналізувавши норми спеціальних нормативних актів, що регулюють даний вид договірних відносин [73, с. 730]. Відповідно сторони можуть визначити у конкретних пунктах цього договору правовий режим майна, порядок користування житлом, право на утримання тощо [13].

Тож, істотною умовою шлюбного договору можна назвати одне з наступних положень, по яким сторонам треба досягти згоди:

- правовий режим майна;
- порядок користування житлом;
- право на утримання.

Таким чином вважаємо, що шлюбний договір може мати всього одну істотну умову. Наприклад, встановлення режиму спільної часткової власності на майно, нажите подружжям під час шлюбу, або зміну на договірне хоча б одного майнового права чи хоча б одного майнового обов'язку подружжя на майбутнє [74, с. 15].

Поряд з предметом в юридичній літературі для інших видів договорів досить часто відокремлювалися такі істотні умови як ціна та строк. Проте на практиці виявилось, що вони не завжди є наявними в договорі, а тому не завжди впливають на факт «укладеності» договору. Для шлюбного договору ціна і строк стануть істотними тільки, якщо одна зі сторін буде наполягати на включенні цих умов.

Крім предмету договору істотними умовами цивільно-правового договору в законі вказуються також умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [13]. Їх в юридичній літературі називають звичайними та випадковими умовами. Під звичайними розуміються такі умови, які направлені на конкретизацію істотних умов договору, що визначені законом. Вони фіксуються в якості загального правила у диспозитивних нормах права. В той же час, вони

можуть міститися і в інших джерелах: звичаях, ділових відносинах тощо. Від істотних звичайні умов відрізняються тим, що висвітлені в них рішення є типовими для відповідного виду договорів і не потребують окремого погодження і про них не обов'язково застерігати в тексті договору, оскільки вони є обов'язковими для сторін внаслідок факту укладення договору [74, с. 16].

Тож, нами уявляється, що не обов'язково включати до пунктів шлюбного договору передбачене ч. 1 ст. 101 СК України положення про неприпустимість односторонньої відмови від виконання умов шлюбного договору або зміни його умов в односторонньому порядку [13], оскільки ці норми є звичайними для всіх шлюбних договорів і сторони не можуть їх змінити на свій розсуд. Право на розірвання договору на вимогу одного з подружжя сторони також можуть не фіксувати умовами шлюбного договору, так як вони чітко прописані у ст. 102 СК України. Те саме стосується визнання шлюбного договору недійсним. Проте, на думку М.І. Брагінського та В.В. Вітрянського, обов'язковість окремих договірних умов договору може слугувати додатковою гарантією захисту інтересів слабкої сторони [44, с. 306]. Таким чином, якщо одна із сторін наполягає на включенні звичайних умов до шлюбного договору, то згідно ч. 1 ст. 628 ЦК України вони стають істотними умовами і є обов'язковими для обох сторін.

Будь-який цивільно-правовий договір може містити і випадкові умови. Випадковими називають умови, які змінюють чи доповнюють звичайні умови. Тобто випадковими прийнято вважати такі умови договору, які погоджені сторонами у відступ від положень диспозитивних норм або з метою вирішення питань, які взагалі не врегульовані законодавством [28, с. 80]. Таким чином, якщо якусь умову включено у договір на зміну чи доповнення до правил, викладених у законодавчому акті, то порівняно зі звичайно прийнятими в договорах даного виду умовами вона виявиться випадковою.

Випадкові умови можна виявити при порівнянні їх зі звичайними умовами: якщо звичайні умови передбачаються законом і тому вступають в силу з одного лише факту укладення договору, то випадкові умови можуть виникнути і набути юридичної дії лише в тому разі, коли вони будуть включені до певного договору



[31, с. 387].

Щодо шлюбного договору випадкові умови можуть відображати особливості взаємовідносин його сторін та специфічні вимоги до предмета договору, порядку виконання умов договору та відповідальності за їх невиконання, і таким чином являються додатковою гарантією захисту найбільш важливих інтересів один одного. Єдина вимога при цьому, щоб такі положення договору не суперечили чинному законодавству. Зокрема, сторони не можуть змінити початок дії шлюбного договору, передбачений ст. 95 СК України. Закон чітко вказує, що якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, то він набирає чинності в день реєстрації шлюбу, і з моменту нотаріального посвідчення - якщо він укладений подружжям. Умовами шлюбного договору не можна також змінити порядок вирішення спорів та розбіжностей, що виникають з укладеного шлюбного договору [13].

Отже, приходимо до висновку, що кожний шлюбний договір втілює волю конкретної пари (осіб, які вступають до шлюбу, або подружжя). Тож, не може існувати єдиної стандартної форми шлюбного договору, його об'єм - нестійкий. А тому структура та змістовне наповнення шлюбного договору в кожному окремому випадку будуть особливими. Проте, слід обов'язково пам'ятати, що незалежно від характеру умов, тобто не зважаючи на те чи були вони істотні, звичайні або випадкові, після укладення шлюбного договору, як, до речі, і будь-якого іншого договору, вони стають однаково обов'язковими для сторін. Відповідно має значну специфіку і порядок укладення шлюбного договору, так як по своїй суті матеріальні норми сімейного та цивільного права поєднуються з процесуальними (процедурними) нормами законодавства про нотаріат.

### **3.2. Зміна та припинення шлюбного договору**

Шлюбний договір може бути змінений чи розірваний у будь-який час за взаємною згодою подружжя. Домовленість про зміну умов шлюбного договору повинна бути нотаріально посвідчена. Закон не допускає односторонню зміну

умов шлюбного договору.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також інтереси непрацездатних повнолітніх дітей, які мають істотне значення [13]. Це положення відповідає загальним принципам регулювання сімейних відносин. Хоча, на думку О.О. Ульяненко, на відміну від загально-цивільстичних положень, за якими зміна умов договору здійснюється у разі настання тих чи інших негативних обставин стосовно сторони договору, СК України надмірно розширяє коло осіб, інтереси яких можуть бути підставою для внесення змін до шлюбного договору, норма СК України за своєю конструкцією не узгоджується з загальними засадами договірного права [72, с. 16].

Не вбачається тут суперечності, оскільки шлюбний договір має свої особливості, крім того, до його змісту безпосередньо можуть входити положення, що стосуються дітей, а тому у випадку порушення їх прав чи законних інтересів, що мають істотне значення, суд повинен стати на їх захист, і якщо такий захист полягатиме у необхідності зміни умов шлюбного договору, то суд повинен прийняти відповідне рішення.

Отже, якщо подружжя не досягло згоди про приведення договору у відповідність з істотно зміненими обставинами або про його розірвання, то договір може бути розірваний судом при одночасно таких умов:

1 в момент укладення договору сторони виходили з того, що такої зміни обставин не відбудеться;

1 зміна обставин викликана причинами, які зацікавлена сторона не

1 могла подолати після їх виникнення;

1 виконання договору без зміни його умов настільки порушило б майнові інтереси сторін і спричинило б для зацікавленої сторони такої шкоди, що вона в значній мірі втратила б те, на що розраховувала при укладенні договору;

1 із звичаїв ділового обороту або істоти договору не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона [74, с. 18].

Найбільш вірогідною причиною обґрунтування одним з подружжя своєї

вимоги про розірвання шлюбного договору видається неможливість виконання договірних зобов'язань у зв'язку з істотною зміною обставин. Якщо один з подружжя, якому належить певне зобов'язання за шлюбним договором, доведе в суді об'єктивну неможливість виконання договірних зобов'язань, суд може прийняти рішення про примусове розірвання шлюбного договору [28, с. 138]. Наприклад, шлюбним договором передбачене зобов'язання чоловіка щодо оплати навчання жінки на платному відділенні вищого навчального закладу, однак у зв'язку зі зміною матеріального становища чоловіка, що викликане утримання батьків-пенсіонерів, він не в змозі виконати це зобов'язання.

На підтвердження наведених вище тез, можна навести такий приклад з судової практики. Відповідно до умов шлюбного договору, чоловік у випадку розірвання шлюбу зобов'язався надавати дружині 20% свого доходу, але не менше суми, еквівалентної 100 (ста) доларів США не пізніше 15 числа кожного місяця. Однак в подальшому в чоловіка істотно погіршився стан здоров'я, за рекомендаціями лікарів він обмежений у фізичних навантаженнях, знаходиться під наглядом лікарів. Тому він не працює, підприємницькою діяльністю не займається та знаходиться на утриманні у батьків. Зокрема, судом встановлено, що чоловік не може повноцінно працювати, не може належним чином забезпечувати матеріально не тільки когось додатково, а самого себе, це має істотне значення і викликає потребу розірвання шлюбного договору, так як умова про надання утримання не може бути виконана. Беручи до уваги такі обставини справи суд задовольнив позов чоловіка і ухвалив розірвати шлюбний договір [75].

В іншій справі чоловік звернувся з позовом до суду з вимогою розірвати шлюбний договір з мотивів неможливості його виконання. Зокрема, судом встановлено, що від спільного подружнього життя дітей в подружжя немає, спільного майна в них також немає. В них склалися неприємні взаємовідносини, тому сторони припинили сімейно-шлюбні відносини і ведення спільного господарства, проживають окремо вже близько 6 місяців. В добровільному порядку розривати шлюб відповідачка не хоче, пояснюючи це тим, що в них укладений шлюбний договір, який зареєстрований нотаріально.



Але фактично умови договору не виконуються так як з відповідачкою вони разом не проживають. Відновлювати подальше подружнє життя він не збирається, в односторонньому порядку відмова від шлюбного договору не допускається, тому за таких обставин він вимушений звернутись до суду та просить шлюб розірвати та шлюбний договір. Таким чином, умови договору фактично не виконуються. Суд прийняв рішення розірвати шлюбний договір [76].

Проте, якщо згода між подружжям все таки була досягнута, кк вже зазначалося, домовленість про зміну шлюбного договору має нотаріально посвідчуватись. На етапі внесення змін до шлюбного договору мають місце дві стадії: підготовча та вчинення нотаріального провадження, які за своєю сутністю та процедурою практично будуть подібними до посвідчення шлюбного договору. Запис про домовленість щодо змін та доповнень вноситиметься до реєстру вчинюваних нотаріальних дій як самостійна нотаріальна дія. Також доцільно робити відмітку у реєстрі, де мав місце запис про посвідчення первісного варіанту шлюбного контракту, а також необхідно робити відмітку на оригіналах шлюбних договорів, примірники яких знаходяться у сторін. Кількість внесення змін не обмежується законодавством, а тому кількість етапів нотаріального провадження щодо посвідчення змін до шлюбного договору необмежена [73, с. 126].

Зміна умов шлюбного договору відповідно до чинного законодавства України допускається у будь-який час за взаємною згодою подружжя. Натомість, колишнє подружжя не може вносити зміни у шлюбний договір, у тому числі в ту частину, яка продовжує існувати після припинення шлюбу. Тому колишнє подружжя, яке не має майнових претензій одне до одного і бажає відступити від умов шлюбного договору, може використати такі цивільно-правові конструкції як правочин про передання відступного чи прощення боргу [52].

Ще однією новелою концепції шлюбного договору, закріпленою в СК України, є запровадження таких понять, як відмова від шлюбного договору та його розірвання. Як перше, так і друге поняття стосуються ситуації, коли шлюбний договір припиняє свою дію на майбутнє при збереженні правових наслідків, які виникли під час його дії (у цьому полягає відмінність між ними та

визнанням шлюбного договору недійсним) [13]. Законодавчою основою для формулювання права на відмову від шлюбного договору була стаття про відмову від правочину, що вперше закріплена в ст. 214 ЦК України. Відповідно до ч. 2 ст. 214, особи, які вчинили дво- або багатосторонній правочин мають право за взаємною згодою сторін, а також у випадках передбачених законом, відмовитися від нього, навіть і в тому разі, якщо його умови повністю ними виконані [52]. Отже, суб'єкти двостороннього правочину (договору) можуть за взаємною згодою в будь-який момент, а також у випадках, передбачених законом, відмовитись від нього. Крім того, це можливо і тоді, коли відбулося виконання договору. Юридична взаємна відмова від договірного зобов'язання, як впливає із змісту ч. 3 ст. 214 ЦК України [52], також є договором, який має укладатися у такій самій формі, в якій було вчинено правочин. У цьому договорі сторони мають право провести розподіл майна, збитків тощо.

На думку З.В. Ромовської, відмова від договору і розірвання договору – це різні правові категорії. Відмова від договору має наслідком двосторонню реституцію, а у разі розірвання договору він втрачає чинність лише на майбутнє [5, с. 212]. Однак, на думку О.В. Дзери, з наведеними аргументами З.В. Ромовської не можна повністю погодитися. По-перше, наслідки у вигляді двосторонньої реституції настають у разі визнання правочину недійсним, а не при відмові від нього. Інша справа, коли за взаємною згодою сторони можуть перебачити реституцію та інші правові наслідки. По-друге, спірним є твердження, що розірваний договір завжди втрачає чинність на майбутнє, адже сторони мають право визначити правові наслідки щодо всього виконання до моменту розірвання договору. Навіть взаємоузгоджена відмова від нотаріально посвідченого правочину-договору має бути викладена на спеціальному бланку у формі договору про його розірвання чи про внесення змін до первісного договору [4, с. 364].

Якщо подружжя вирішить, що шлюбний договір не виконує тих функцій, які передбачалися подружжям при його укладенні, чи в конкретних життєвих обставинах він втратив для подружжя свою актуальність, вони можуть за

взаємною згодою припинити дію шлюбного договору. При цьому правовий режим щодо майна подружжя до припинення шлюбного договору визначається умовами шлюбного договору, а з моменту його припинення за домовленістю між подружжям може виникати законний режим чи інший договірний режим щодо майна подружжя за їх згодою [21, с. 126].

Як і будь-яка домовленість, шлюбний договір може бути припинений шляхом його розірвання як із суб'єктивних, так із об'єктивних підстав. Суб'єктивними підставами припинення шлюбного договору є волевиявлення сторін щодо: припинення дії шлюбного договору; розірвання шлюбу в органах РАЦС (за умови, що шлюбний договір не міститиме положень на випадок розірвання шлюбу). Об'єктивними підставами припинення шлюбного договору можна вважати: смерть обох або одного із подружжя, визнання шлюбу недійсним, розірвання шлюбу в судовому порядку, коли здійснюється розподіл майна і визнання шлюбного договору недійсним [21, с. 128].

Шлюбний договір, як і будь-який інший, породжує певні зобов'язання сторін. Однією з підстав припинення зобов'язання є неможливість його виконання [52]. Тому той із подружжя, хто пред'явив позов до суду про розірвання шлюбного договору, повинен довести в судовому порядку неможливість виконання його умов. Розірвання шлюбного договору можливе також за наявності підстав, що мають істотне значення. Знову ж таки, той із подружжя хто пред'явив позов (перетворювальний), має довести наявність таких підстав [21, с. 130]. Вважаємо, що істотними обставинами такі, наявність яких істотно порушує інтереси того з подружжя, хто пред'явив позов, а також неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних дітей.

Якщо шлюбний договір був змінений чи розірваний внаслідок порушення однією із сторін його істотних умов, інший з подружжя набуває права вимагати відшкодування заподіяних при цьому збитків (як реальних збитків, так і упущеної вигоди) [52].

Як і інші правочини, шлюбний договір може бути визнаний недійсним. Визнання шлюбного договору недійсним слід відрізнити від його розірвання. При



розірванні шлюбного договору його дія припиняється на майбутнє, а при визнанні договору недійсним він вважається таким із моменту його укладення. Як слушно зазначає І.В. Жилінкова, визнання шлюбного договору недійсним, як і його розірвання, не впливає на долю шлюбу [14, с. 103]. Шлюбний союз продовжуватиме існувати. З урахуванням того, що за своєю структурою шлюбний договір може бути досить складний і включати низку відносно самостійних частин, недійсність може поширюватися не на договір у цілому, а лише на його окремі частини. Підстави для цього в основному ті ж самі, що й для інших цивільних право чинів [13].

Отже, виділимо такі основні підстави визнання шлюбного договору недійсним: порушення вимоги нотаріального посвідчення шлюбного договору, а також укладення шлюбного договору неповнолітніми, не емансипованими особами, які укладають шлюб без згоди їх батьків або піклувальника; неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності); зменшення обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом України; включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище; укладення договору внаслідок обману, насильства, погрози; помилка однієї із сторін договору; суперечність шлюбного договору або окремих його частин Закону (наприклад, включення в договір положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя або їх неповнолітніх дітей).

При визнанні шлюбного договору недійсним він, як вже зазначалося, є недійсним із моменту його укладення. Тому, як слушно підкреслює І.В. Жилінкова, з самого початку відносини між подружжям мають розглядатися з погляду їх законодавчого, а не договірної регулювання [14, с. 110].

Дія шлюбного договору може бути припинено внаслідок його розірвання за згодою сторін, точно також як на підставі взаємного волевиявлення учасників будь двосторонньої угоди, можливо, її укладення, зміна і розірвання [13].

Розірвання шлюбного договору - це дострокове припинення дії договору на майбутній час. Права та обов'язки сторін існували і здійснювалися на законній

підставі, але з моменту розірвання договору вони припиняють діяти [26, с. 126].

Шлюбний договір, може бути, розірваний або змінений у будь-який час тільки з обопільної згоди подружжя.

Угода про зміну або розірвання шлюбного договору вчиняється в тій же формі, що і сам шлюбний договір, тобто в нотаріальній формі. Недотримання нотаріальної форми шлюбного договору тягне його нікчемність.

Таким чином, дійшовши згоди, сторони шлюбного договору повинні обов'язково нотаріально засвідчити угоду про зміну його умов або про його розірвання, у противному випадку така угода не породжує жодних правових наслідків, і шлюбний договір продовжує діяти в колишньому вигляді. Однак припустимо, що до угоди про зміну шлюбного договору або про його припинення чоловіком прийти не вдалося. У цьому випадку чоловік, що бажає розірвати або змінити шлюбний договір в односторонньому порядку, має право звернутися до суду з подібними вимогами [40, с. 326].

Одностороння відмова від виконання умов шлюбного договору без звернення до суду заборонено. Тому за відсутності взаємної згоди шлюбний договір може бути змінений або розірваний на вимогу одного з подружжя в судовому порядку. Цивільний кодекс передбачає кілька підстав, за якими можливо змінити або розірвати договір в односторонньому порядку. Дві з цих підстави вказані безпосередньо у ЦК України [52].

Дія шлюбного договору закінчується з часу припинення шлюбу, тобто з дня набрання рішенням суду законної сили - при розірванні шлюбу в суді або з дня державної реєстрації розірвання шлюбу - при розірванні шлюбу в органах РАЦС. У цьому випадку, немає необхідності розривати шлюбний договір, тому що більшість його умов автоматично припиняють діяти [45, с. 12].

Разом з тим, у разі розірвання шлюбу, не припиняють свою дію такі зобов'язання, як зобов'язання по взаємному утриманню, по використанню і розпорядженню тим чи іншим майном, щодо розділу майна тощо, які були передбачені шлюбним договором.

Також у таких випадках не припиняється дія окремих зобов'язань, які були

передбачені шлюбним договором на випадок розірвання шлюбу.

Країною з необмеженими можливостями є Сполучені Штати Америки. У шлюбному контракті цієї країни можна передбачити практично всі. Не можна лише розмежовувати участь у вихованні дітей і вирішувати, з ким із подружжя вони залишаться в результаті розлучення. Втім, це не означає, що можна по необережності потрапити в кабалу - американські суди мають право вирішувати, наскільки справедливі умови шлюбного контракту. Народна творчість американських «контрактників» не знає кордонів: в одному реально існуючому документі подружжя зобов'язалися «спілкуватися один з одним не менш ніж півгодини на день» і «стежити, щоб в машині було хоча б півбака пального» [55, с. 38].

У більшості випадків подружжя досить вільні у виборі варіанта правового режиму власності, якому будуть підпорядковуватися їхні майнові відносини. Вони можуть вносити будь-які зміни в режим спільного майна подружжя, передбачений в тій чи іншій країні, які не суперечать закону. Наприклад, в тих країнах, де, як і у нас, встановлений режим спільності подружнього майна, подружнього майна, подружжя можуть зовсім її виключити, обравши режим роздільності, або встановити обмежену спільність, або яким-небудь іншим чином комбінувати разом роздільність і спільність на різні види майна [64, с. 41]. Там, де можливим є режим роздільності, подружжя не задоволені таким станом справ, мабуть будуть прагнути, навпаки, встановити подружню спільність на якісь види майна або доходи від нього.

Таким чином, в законодавстві багатьох держав, у період дії шлюбного договору один з подружжя не має права відмовитися від його виконання. Однак, це не означає, що умови шлюбного договору, як і будь-якого іншого, повинні залишатися незмінними протягом усього періоду його дії. Шлюбний договір може бути змінений або розірваний у будь-який час за згодою подружжя. Угода про зміну або розірвання договору вчиняється в тій же письмовій формі, що і сам шлюбний договір тобто потрібно письмова форма та нотаріальне посвідчення [66].



При зміні шлюбного договору права та обов'язки подружжя продовжують діяти у зміненому вигляді. Наприклад, чоловік зобов'язався за шлюбним договором перераховувати на утримання дружини і дітей 80% доходів від підприємницької діяльності, однак, у зв'язку з погіршенням його матеріального становища треба було зменшити розмір відрахувань. При досягненні угоди з цього питання шлюбний договір буде діяти вже в зміненому вигляді. При розірванні шлюбного договору дію прав і обов'язків подружжя припиняється [55, с. 38].

Зобов'язання сторін вважаються припиненими або зміненими з моменту укладення угоди про зміну або розірвання шлюбного договору, якщо інше не встановлено у самій угоді.

Одностороння відмова від виконання шлюбного договору, як правило, не допускається. У випадку не досягнення згоди подружжя шлюбний договір може бути змінений або розірваний на вимогу одного з них судом. Ніякі інші особи не мають права заявляти подібні вимоги. Вимоги про зміну або розірвання договору може бути заявлено стороною в суд тільки після одержання відмови іншої сторони на пропозицію змінити чи розірвати даний договір. Шлюбний договір може бути змінений або розірваний судом на підставах та в порядку, що встановлені законодавством для зміни або розірвання будь-якого договору.

На вимогу однієї із сторін договір може бути змінений або розірваний за рішенням суду тільки при істотному порушенні договору другою стороною. Це є головною підставою для зміни та розірвання шлюбного договору в судовому порядку. Останнім визнається порушення, яке тягне для іншої сторони така шкода, що вона значною мірою позбавляється того, на що мала право розраховувати при укладенні договору. Під шкодою в даному випадку слід розуміти кожен, в тому числі і моральну шкоду, заподіяну порушенням умов договору іншою стороною.

Підставою зміни або розірвання шлюбного договору є істотна зміна обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору. Зміна обставин визнається істотною, коли вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це

розумно передбачити, договір взагалі не був би ними укладений або був би ними укладений на значно відрізняються умовах. Під цим слід розуміти зміну матеріального або сімейного стану подружжя. Як і в попередньому випадку, такі зміни варто було б заздалегідь визначити в шлюбному договорі в якості підстав його зміни та розірвання [21, с. 345].

Крім того, один з подружжя має право також вимагати від іншого відшкодування збитків, завданих зміною або розірванням договору тільки в тому випадку, якщо підставою для зміни або розірвання договору стало істотне порушення договору з боку другого чоловіка. У разі зміни умов шлюбного договору права та обов'язки сторін зберігаються в зміненому вигляді. Договір зберігає свою дію на майбутнє час, але змінюються лише окремі умови і зміст зобов'язання [52].

За час дії шлюбного договору один з подружжя може стати, непрацездатним втратити роботу, співвідношення доходів подружжя може змінитися настільки, що положення шлюбного договору виявляться вкрай несприятливими для однієї зі сторін. Наприклад, чоловік, що має низький рівень доходу змушений буде утримувати дружину, що забезпечена краще, ніж він сам. Тому в шлюбний договір краще включати окремий розділ - «Порядок зміни та розірвання шлюбного договору», який може містити, зокрема, таке положення: «Шлюбний договір може бути змінений або розірваний у будь-який час за нашим бажанням, і підлягає нотаріальному посвідченню» [24, с. 86].

При наявності спору шлюбний договір може бути змінений або розірваний на вимогу одного з подружжя в судовому порядку.

Таким чином, шлюбний договір може бути змінений або розірваний або за взаємною згодою подружжя, засвідченою в нотаріальному порядку, або за рішенням суду на підставі вимог одного з подружжя. У першому випадку він вважається зміненим або розірваним з моменту укладення угоди, якщо інший термін не зазначений в угоді, у другому - з моменту набрання рішенням суду законної сили.

Проаналізувавши норми чинного законодавства, що регулюють порядок

зміни та розірвання договору, в тому числі, шлюбного договору, приходимо до висновку, що остаточну відповідь на питання, які підстави слід вважати істотними для можливості ініціювання одним з подружжя питання про зміну чи розірвання шлюбного договору, може дати лише судова практика по розгляду відповідних судових спорів. Проте, враховуючи властивий сучасному сімейному праву принцип диспозитивності, з метою уникнення між подружжям спору про те, чи являються ті чи інші обставини істотними, пропонуємо сторонам в тексті шлюбного договору більш детально визначати договірні підстави для зміни та розірвання шлюбного договору, які б не суперечили нормам чинного законодавства.

З огляду на наведені норми щодо односторонньої відмови від шлюбного договору як правочину та як зобов'язання, приходимо до висновку про необхідність розмежовувати ці поняття. Якщо в першому випадку це не є можливим, то в другому за умови наявності законних для цього підстав відповідна сторона має право повністю чи частково відмовитися від зобов'язань, що виникають на його підставі. При цьому, нами уявляється, що такий спосіб захисту (охорони) дає сторонам шлюбного договору можливість більш ефективно забезпечити належне виконання своїх взаємних майнових зобов'язань.

### **3.3. Умови визнання шлюбного договору недійсним**

Очевидно, що термін «недійсні правочини» є умовним і покликаний підкреслити, що це дія, яка мала вигляд правомірності, була квазіправочином, тобто немовби правочином, але виявилось, що це не так. Причому виявляється це як шляхом зіставлення правочину і вимог закону без звернення до суду (у випадку нікчемності правочинів), так і судом шляхом з'ясування і доведення того, що потягло за собою недійсність правочину (для оспорюваних правочинів) [62, с. 156].

Відтак, на перший погляд, недійсний правочин сприймається як правомірна дія. Більше того, не виключено, що і його учасники (або, принаймні, один з них)



вважають цю дію правомірною, наприклад, при помилці. А іноді її неправомірність усвідомлюється лише значно пізніше, а не під час вчинення правочину, наприклад, при обмані [31, с. 211].

Іноді трапляється, що правочин вчинено (дію здійснено, наприклад, договір укладено), тобто, воля на виникнення прав та обов'язків виражена, але на цьому все й закінчилося. Сторони правочину так і не приступали до його виконання. В такому разі ця дія є юридично нейтральною. Вона ні юридично, ні фактично так і не потягла за собою юридично значущих наслідків [31, с. 212].

Іноді ж, навпаки, правочин із порушеннями вимог ст. 203 ЦК України [52] було не тільки вчинено, а й виконано, і ніхто не висловлює заперечень щодо цього і не оспорує його наслідки.

Це залежить від того, який правочин вчинено – нікчемний чи оспорюваний. Якщо оспорюваний, то діє загальне правило про те, що правочин є дійсним, доки ніхто не доведе зворотного. Отже, доки судом не буде прийняте рішення про визнання правочину недійсним, він буде дійсним а наслідки, породжені ним, юридично значущими. Тому майно, передане, скажімо, за правочином, вчиненим під впливом помилки, обману, тощо потрапить у власність набувача. А вже при доведенні в суді цих підстав недійсності правочину, таке майно має бути повернено колишньому його власникові – стороні недійсного правочину. Право власності набувача в такому разі має припинитися і відновитися право власності відчужувача майна, адже за ч. 1 ст. 216 ЦК України недійсний правочин не породжує юридичних наслідків, тобто і права власності [52].

Так само і нікчемний правочин, не зважаючи на виконання за ним, все одно юридичних наслідків не породить. І для визнання його недійсним не вимагається рішення суду, бо цей наслідок правопорушення випливає із закону [35, с. 74]. Візьмемо за приклад укладення договору з порушеннями вимог закону про нотаріальне посвідчення. Він є нікчемним. Нічого не треба доводити чи спростовувати. Сам факт порушення цієї вимоги закону сторонами вже дає підстави розцінювати його як недійсний.

Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із

сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин) [52]. Відповідно до ч. 1. ст. 103 СК України [13] шлюбний договір на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених ЦК України. Як бачимо, при викладенні ст. 103 СК України щодо визнання шлюбного договору недійсним законодавець свідомо відсилає до підстав недійсності, закріплених в ЦК України, так як, будучи цивільним договором, шлюбний договір підпадає під визначені ЦК України правові наслідки недодержання сторонами вимог закону [52].

Прикладом може слугувати наступна ситуація. ВССУ переглядав рішення судів першої та апеляційної інстанцій у справі за позовом особи про визнання шлюбного договору недійсним (Справа № 447/66/15-ц, від 29.03.17). Позивач вказував, що правочин було вчинено під впливом обману та помилки, оскільки він вважав при укладенні договору, що передає право на майно у користь своєї доньки з метою припинення права на аліменти. Даний правочин було вчинено сторонами без дозволу органу опіки та піклування. Крім того, зазначав, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову у зв'язку з недоведеністю позивачем вказаних ним обставин, з чим погодився апеляційний суд. ВССУ залишив рішення попередніх інстанцій без змін та зазначив, що договір, в тому числі шлюбний договір, передусім є категорією цивільного права, а тому відповідно до ст. 8 СК України у випадках договірної регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні статті 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання. Сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини, лише у випадках якщо: існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона впливає із змісту акта законодавства; така домовленість суперечить суті відносин між сторонами. У частинах 4, 5 ст. 93 СК України визначені обмеження

щодо змісту шлюбного договору: договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище порівняно із законодавством; за шлюбним договором не може передаватись у власність одному із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [82].

ВССУ зазначив, що категорія «надзвичайно не вигідне матеріальне становище», вжита у ч. 4 ст. 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до ч. 3 ст. 10 ЦПК України. Норма ст. 97 СК України надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або будь-яких обмежень цього права. Суд вказав, що, виходячи зі змісту ст. ст. 9, 103 СК України, ст. ст. 203, 215 ЦК України, підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог:

- 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства;
- 2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;
- 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Враховуючи наведене, ВССУ не знайшов підстав для скасування судових рішень, оскільки судами правильно визначено характер спірних правовідносин, норми матеріального права, які підлягають застосуванню, повно та всебічно досліджено наявні у справі докази та надано їм належну оцінку [82].

Як і інші правочини, шлюбний договір може бути визнаний недійсним. Визнання шлюбного договору недійсним треба відрізняти від його розірвання. При розірванні шлюбного договору його дія припиняється на майбутнє, а при визнанні договору недійсним він вважається таким із моменту його укладення. Як слушно зазначає І.В. Жилінкова, визнання шлюбного договору недійсним, як і його розірвання, не впливає на долю шлюбу. Шлюбний союз продовжуватиме існувати [14, с. 111]. З урахуванням того, що за своєю структурою шлюбний договір може бути досить складний і включати низку відносно самостійних



частин, недійсність може поширюватися не на договір у цілому, а лише на його окремі частини. Підстави для цього в основному ті ж самі, що й для інших цивільних правочинів [13].

Виділимо такі основні підстави визнання шлюбного договору недійсним: порушення вимоги нотаріального посвідчення шлюбного договору, а також укладення шлюбного договору неповнолітніми, не емансипованими особами, які укладають шлюб без згоди їх батьків або піклувальника; неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності); зменшення обсягу прав дитини, які встановлені СК України; включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище; укладення договору внаслідок обману, насильства, погрози; помилка однієї із сторін договору; суперечність шлюбного договору або окремих його частин Закону (наприклад, включення в договір положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя або їх неповнолітніх дітей) [11, с. 123].

При визнанні шлюбного договору недійсним він, як вже зазначалося, є недійсним із моменту його укладення. Тому, як слушно підкреслює І.В. Жилінкова, з самого початку відносини між подружжям мають розглядатися з погляду їх законодавчого, а не договірної регулювання [11, с. 124].

Аналіз судової практики за останні роки щодо оскарження шлюбного договору показує, що рішення судів першої інстанції, як правило, оскаржуються в апеляційному порядку, в той час як перегляд рішень в касаційному порядку здійснюється набагато рідше. Тобто рішення або ухвали апеляційних судів, у більшості випадків, стають остаточними в рамках таких справ. До того ж переважна більшість рішень – це відмова у визнанні шлюбного договору недійсним. Постає резонне питання: чим керуються суди, на які норми права вони посилаються, та що треба довести позивачу для визнання недійсним шлюбного договору?

При розгляді справ щодо визнання шлюбних договорів недійсними суди керуються не лише гл. 10 СК України [13], а й іншими статтями СК України та

нормативно-правовими актами.

Так, згідно з ч. 1, 9 ст. 7 СК України, сімейні відносини регулюються СК України та іншими нормативно-правовими актами на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у ч. 2 ст. 7 СК України закріплена можливість врегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками [13].

Ст. 9 СК України визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства [13].

Норми СК України у ст. 57, 60, 61, на підставі ч. 1 ст. 7 СК України, встановлюють принципи нормативно-правового регулювання відносин подружжя з приводу належного їм майна, згідно з якими: майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності; майно, набуте кожним із подружжя до шлюбу, є особистою приватною власністю кожного з них [13].

Так, згідно з ч. 2 ст. 60 СК України вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [13].

З метою збереження балансу інтересів подружжя, дотримуючись принципів добросовісності, розумності та справедливості, СК України у гл. 8 містить винятки із загального правила. Так, детальна регламентація договірного регулювання відносин між подружжям викладена у ст. 64 СК України [13]. Норми вказаної статті передбачають право дружини та чоловіка на укладення договорів між собою. Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Нарешті, широко відома ст. 93 СК України, відповідно до вимог якої шлюбними договорами регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки [13]. Так, умовами шлюбного

договору можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків, однак не можуть регулюватися особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Також шлюбний договір не може зменшувати обсяг прав дитини, які встановлені СК України [13], а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Крім того, норма ст. 97 СК України [13] надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або будь-яких обмежень цього права.

Оскільки договір, в тому числі шлюбний договір, передусім, є категорією цивільного права, то відповідно до ст. 8 СК України [13], у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми ст. 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також гл. 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни й розірвання [52].

Так, ч. 3 ст. 6 ЦК України [52] передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства та врегулювати свої відносини на власний розсуд, таким чином надаючи особам право вибору: використати чинні норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Отже, принцип свободи договору, відповідно до ст. 6, 627 ЦК України [52], є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше, можливість укласти договір (або утриматися від його укладення); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом.

Враховуючи всі вище наведені норми права, суди у більшості випадків виходять з того, що подружжя (сторони) шляхом укладення шлюбного договору врегульовують свої майнові відносини в добровільному порядку, визначивши правовий режим їх майна у разі розірвання шлюбу, незалежно від причин його



розірвання, а за таких обставин у суду є всі підстави відмовляти у позовах щодо недійсності шлюбного договору [19].

Не можна залишати поза увагою строки дії шлюбного договору, оскільки це питання достатньо часто піднімається при розгляді такого роду справ.

Зокрема, ст. 95 СК України [13] чітко визначає початок дії шлюбного договору, який залежить від обставин, за яких він укладається: до чи після реєстрації шлюбу. Відповідно, якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, а якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення. У той же час, строк його дії може визначатися одним з наступних способів: безпосередньо сторонами в договорі; за правилами, встановленими в законі, якщо сторони це питання спеціально в договорі не обумовили [13].

Якщо сторони прямо не зазначали в тексті шлюбного договору строк його дії, то з урахуванням інших його положень, строк дії шлюбного договору визначається згідно з ч. 1 ст. 631 ЦК України, а саме: охоплює час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Отже, поки існують невиконані обов'язки та/або нереалізовані права сторін, що впливають із шлюбного договору, строк дії шлюбного договору не закінчився [52].

Як правило, суди залишають у силі шлюбний договір. Зокрема, згідно з роз'ясненнями, викладеними у ч. 2 п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.2007 р., у якій зазначені певні особливості розгляду таких справ [77]. По-перше, у п. 14 зазначено, що у справах позовного провадження одночасно з розглядом позовної заяви про розірвання шлюбу може бути розглянуто й вимогу про визнання шлюбного договору недійсним повністю або частково з підстав, установлених ЦК України [52], оскільки такі вимоги є взаємопов'язаними [40, с. 456]. По-друге, п. 22 встановлює, що якщо шлюбним договором змінено передбачений законом режим спільної

сумісної власності, то при розгляді спору про поділ майна подружжя суду необхідно виходити з умов такого договору. При цьому слід мати на увазі, що в силу ч. 4 ст. 93, ч. 1 ст. 103 СК України [13] положення шлюбного договору, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, порушують його права та інтереси, на вимогу такої сторони за рішенням суду можуть бути визнані недійсними з підстав, установлених ЦК України [40, с. 459].

У той же час, існують випадки, коли можна сподіватися, що суд змінить свою позицію. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 93, ч. 1 ст. 103 СК України [13], положення шлюбного договору, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, порушують його права та інтереси. На вимогу такої сторони за рішенням суду можуть бути визнані недійсними з підстав установлених ЦК України [52].

Так, відповідно до положень ст. 203 ЦК України [52], шлюбний договір підлягає визнанню недійсним, якщо буде виявлено невідповідність між волею та волевиявленням особи при укладенні договору. В договорі зовнішнє волевиявлення подружжя має відповідати їх внутрішній волі та має бути спрямовано на досягнення відповідного юридичного наслідку. Згідно зі ст. 230 ЦК України [52], угода може бути визнана вчиненою під впливом обману у випадку навмисного цілеспрямованого введення іншої сторони в оману щодо фактів, які впливають на укладення договору.

Також зустрічаються випадки, коли позивач посиляється на тяжкі обставини, що обумовили підписання ним шлюбного договору, тоді суд може враховувати п. 23 Постанови Пленуму ВСУ № 9 від 06.11.2009 р. «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»: «Тяжкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загроза втратити житло тощо» [78].

Виходячи зі змісту ст. 9, 103 СК України [13], ст. 203, 215 ЦК України [52], підставою недійсності шлюбного договору є недотримання в момент його вчинення стороною (сторонами) таких вимог:

- зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а

також моральним засадам суспільства;

- волевиявлення кожного з подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;
- шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним [13; 52].

Також у судовій практиці є випадки, коли позивач просив визнати недійсним шлюбний договір з підстав, які є взаємовиключними (помилка, обман, вплив тяжкої обставини, порушення вимог закону, удаваний правочин), при цьому не надавши жодних належних та допустимих доказів на підтвердження своїх позовних вимог [68].

Зрозуміло, що посилання на ту чи іншу подію або твердження, що вказується у позовній заяві, як доказ недійсності шлюбного договору, необхідно належним чином підтвердити, щоб вони не були голослівними, інакше це не буде враховано судом.

Безпідставними найчастіше є посилання позивача на те, що при укладенні спірного договору волевиявлення сторін не було вільним. У таких випадках, якщо позивач належним чином не доведе свою позицію, суд не бере її до уваги та вказує на те, що при укладенні нотаріально посвідченого договору державним нотаріусом було роз'яснено сторонам правові наслідки цього договору та встановлена їхня воля на укладення такого договору [68].

Недійсним можна визнати також шлюбний договір, укладений подружжям під впливом насильства. Відповідно до ст. 231 ЦК України правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, може бути визнаний за рішенням суду недійсним [52].

Щодо шлюбного договору, то ця підстава може бути застосованою при застосуванні батьками нареченої до майбутнього чоловіка психологічного тиску щодо обов'язкового укладення шлюбного договору, за умовами якого все майно подружжя буде роздільним приватним. В іншому випадку дочці не буде дозволено виходити за нього заміж [83, с. 105]. Отже, навівши суду належні



докази застосованого до нього психологічного тиску з боку батьків дружини, чоловік має право подати позов про визнання шлюбного договору недійсним на підставі його укладення під впливом насильства.

Норми права, на які найчастіше спирається суд при прийнятті рішення. Як вказувалося вище, згідно з ч. 4 ст. 93 СК України шлюбний договір не може суперечити інтересам подружжя і ставити їх у надзвичайно не вигідне матеріальне становище [13].

Чіткого визначення поняття «надзвичайно не вигідне матеріальне становище» у законодавстві не міститься, а відтак, укладаючи шлюбний договір, визначати межі між «надзвичайно не вигідним» та просто «не вигідним матеріальним становищем» необхідно спочатку самому подружжю, а потім і суду [73, с. 620].

Фактично, «не вигідним матеріальним становищем» можна вважати будь-яке відступлення від рівного поділу прав на майно, а от що вважати «надзвичайно не вигідним становищем» – це вже, як кажуть, на розсуд подружжя на момент його підписання або суду. Як зазначив Верховний Суд України (далі – ВСУ) у постанові від 28.01.2015 р. за №6-230цс14, категорія «надзвичайно не вигідне матеріальне становище», вжита у ч. 4 ст. 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до ч. 3 ст. 10 ЦПК України» [79], ухвали Вищого спеціалізованого суду України (далі – ВССУ) від 18.12.2012 р. у справі №6-18263св12, від 12.03.2014 о. у справі №6-52702св13, від 10.09.2014 р. у справі №6-24071св14, від 15.12.2014 р. у справі №6-46035ск14 [80]. Зокрема, ВССУ оцінює шлюбні договори на предмет дотримання балансу прав обох сторін, у тому числі на придбання рухомого й нерухомого майна або на участь у створенні та участі в товариствах. ВССУ також зазначає, що дотримання такого балансу не порушується, якщо у шлюбному договорі передбачене виключення окремого майна зі складу спільного сумісного, оскільки право визначити особливий правовий режим майна прямо передбачене в СК України [80].

Окремо слід звернути увагу на прогресивну правову позицію, висловлену в постанові ВСУ від 28.01.2015 р. у справі №6-230цс14 за результатами перегляду ухвали ВССУ від 10.09.2014 р. у справі №6-24071св14 [79]. Фактичні обставини

справи полягали в тому, що за положеннями оспорюваного шлюбного договору на нерухоме майно, яке дружина придбала до моменту реєстрації шлюбу, був поширений правовий режим спільної сумісної власності. Також умовами цього договору сторони визнали перебування у фактичних шлюбних відносинах до моменту реєстрації їхнього шлюбу [80].

Предметом перегляду у справі були питання правомірності домовленості сторін шлюбного договору про правовий режим майна, придбаного ними до реєстрації шлюбу, та юридичної значимості добровільно визнаного ними спільного проживання однією сім'єю до реєстрації шлюбу і придбання в цей період спільного майна.

Стосовно першого питання ВСУ висловив правову позицію про те, що норма ст. 97 СК України [13] надає подружжю право визначати в шлюбному договорі правовий режим майна, придбаного до або під час шлюбу, проте не містить будь-яких заборон чи обмежень цього права. Встановивши, що правовідносини сторін і правовий режим спірного майна врегульовані сторонами в шлюбному договорі, суд обґрунтовано, виходячи з принципу свободи договору, застосував до цих правовідносин норми шлюбного договору, а не загальні норми СК України [13]. Фактично, вказаною позицією підтверджена концепція «зворотної сили» шлюбного договору, адже навіть через багато років після укладення шлюбу подружжя може змінити в шлюбному договорі правовий режим майна, набутого одним з них або ними спільно як до, так і після укладення шлюбу.

Також ВСУ зазначив, що у разі виникнення спору про право, наявність або відсутність факту, що має юридичне значення, встановлюється судом в порядку позовного провадження при вирішенні спору про право. Оскільки імперативна норма, яка забороняє встановлення факту проживання однією сім'єю за домовленістю сторін, відсутня, то визнання такого факту сторонами в шлюбному договорі є правомірним [80].

Загалом, ВСУ дійшов висновку, що критеріями правомірності шлюбного договору є, по-перше, відсутність суперечностей між його змістом і вимогами закону, тобто відповідність договору імперативним нормам та, по-друге,

дотримання моральних засад суспільства. Оскільки саме з такого розуміння правових норм виходив і ВССУ, то у задоволенні заяви про перегляд справи було відмовлено [80]. Отже, незважаючи на понад 20 річну історію закріплення інституту шлюбного договору в українському законодавстві, практика їх укладення залишається вкрай незначною. Саме тому цікавою видається судова практика оскарження шлюбних договорів, яка дозволяє визначити вкрай практичні аспекти їх застосування, ризики визнання недійсними тощо. Загалом, вказана практика засвідчує складність доведення в судовому порядку факту того, що шлюбний договір ставить одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. При цьому остання судова практика підтверджує правомірність визначення в шлюбному договорі правового режиму майна, придбаного до або під час шлюбу, та встановлення факту проживання однією сім'єю [80].

Про оціночний критерій вкрай не вигідного матеріального становища свідчать і інші матеріали судової практики. Наприклад, позивач просив визнати шлюбний договір недійсним, «оскільки його умовами він поставлений в дуже не вигідне становище, тому що зобов'язаний безстроково утримувати відповідачку, з якою не прожив двох років, та яка є працездатною». Однак суд відмовив у задоволенні позову, а апеляційний суд залишив рішення в цій частині без змін [85].

Натомість в іншій справі, позивач звернувся в суд з позовом в своїх інтересах та інтересах неповнолітнього сина до відповідача про визнання недійсними окремих пунктів шлюбного договору. Свої вимоги обґрунтував тим, що згідно п.1.5 договору майно, набуто одним із подружжя (крім успадкованого та подарованого), є його особистою власністю. Інший з подружжя не має права розпоряджатись цим майном, а також вчиняти будь-які дії щодо даного майна без дозволу(згоди) власника майна. Пунктом 1.6 договору зазначено, що майно, яке підлягає обов'язковій державній реєстрації, хоч і придбане у шлюбі, є особистою приватною власністю (роздільним майном) того із подружжя, за ким воно буде зареєстроване. Суд визнав недійсними положення вищезгаданих пунктів 1.5, 1.6



шлюбного договору [86].

Відповідно до ч. 3 ст. 10, ч. 1 ст. 60 Цивільного процесуального кодексу України, кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Крім того, у ч. 4 ст. 60 ЦПК України визначено, що доказування (отже, і рішення суду) не може ґрунтуватися на припущеннях [81].

Крім того, ч. 1 ст. 11 ЦПК України встановлює, що суд розглядає справу за зверненням фізичних чи юридичних осіб, поданим відповідно до ЦПК України, в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів, наданих сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі [81].

Відповідно до ст. 57 ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення сторін та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [81].

Також у ч. 2 ст. 59 ЦПК України передбачено, що обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування [81].

Відповідно до ст. 212 ЦПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів в їх сукупності [81].

Кожне рішення суду повинно бути законним та обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно з законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно й усебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені під час судового засідання. З урахуванням специфіки судового розгляду, дуже важливо будь-які доводи обґрунтувати та підтверджувати належним чином, у тому числі з

посиланням на вище згадані нормативно-правові акти, а також судову практику в аналогічних справах [80].

З позовом про визнання шлюбного договору недійсним можуть звернутися, перш за все, саме подружжя. Якщо один з подружжя визнаний судом недієздатним або обмежено дієздатним, від його імені з позовом може звернутись його опікун або піклувальник. Якщо в шлюбний договір включені умови, які не можуть бути предметом шлюбного договору, з позовом про визнання його недійсним можуть звернутися, крім подружжя, інші зацікавлені особи [81].

Якщо шлюбний договір містить умови, які ставлять одного з подружжя у вкрай не вигідне для нього положення, вимагати визнати такий договір недійсним може лише сам «постраждалий».

Також сюди можна віднести фіктивні і удавані угоди. Фіктивна угода відбувається лише для вигляду без наміру створити відповідні їй правові наслідки і, як правило, з метою ввести кого-небудь в оману. Наприклад, чоловік, що бажає уникнути звернення стягнення на його частку в спільному майні подружжя за своїми боргами, укладає з дружиною шлюбний договір. За умовами цього договору все нажите подружжям майно стає власністю дружини. За позовом кредитора така угода буде визнана судом недійсною, якщо кредитору при розгляді справи вдасться довести фіктивність цього шлюбного договору [80].

Удавана ж угода здійснюється з метою прикрити іншу угоду.

По-друге, за загальним положенням сторони повертаються в первинний стан. Це значить до того ж, що кожна зі сторін, зобов'язана повернути другій все, отримане за угодою.

Можливі ситуації, коли шлюбний договір визнається недійсним не повністю, а лише частково, тобто недійсні лише деякі його умови. При цьому недійсність частини договору не тягне за собою недійсність інших її частин, якщо можна припустити, що договір був би укладений і без включення в нього недійсних умов [73, с. 781].

Якщо шлюбний договір було укладено з порушенням вимог закону або в нього включені умови, які не можуть бути предметом договору, позови про

визнання його недійсним можуть пред'являтися протягом десяти років з моменту укладення договору [81].

Якщо шлюбний договір укладено під впливом обману, омани, насильства, погрози; недієздатним або обмежено дієздатним особою, особою, не здатною розуміти значення своїх дій та керувати ними, або ставить одного з подружжя у вкрай несприятливе для нього положення, термін давності для оскарження таких договорів встановлений в один рік з дня припинення насильства або загрози або з дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про інші обставини, які є підставою для визнання договору недійсним [52].

Якщо шлюбний договір був укладений під впливом обману, погрози, насильства одного з подружжя по відношенню до іншого, а також містив умови, які ставили одного з подружжя у вкрай не вигідне для нього положення, і на цій підставі був визнаний недійсним, «постраждала» особа має право вимагати від другого з подружжя відшкодування їй реального збитку [52].

Якщо один з подружжя був визнаний недієздатним або обмежено дієздатним і шлюбний договір був визнаний недійсним за цією підставою, дієздатна особа повинна відшкодувати реальний збиток, якщо вона знала чи повинна була знати про недієздатність іншої сторони [52].

В загальному, можна виділити такі підстави визнання шлюбного договору недійсним:

- 1) невідповідність шлюбного договору чинним нормам законодавства;
- 2) неналежний суб'єктний склад (укладання його особою, яка не має повної цивільної дієздатності);
- 3) положення договору обмежують права дитини, встановлені законодавством і не відповідають її інтересам;
- 4) умови договору ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище або його укладання під впливом тяжкої обставини;
- 5) укладання договору не відповідає внутрішній волі однієї зі сторін;
- 6) укладання договору під впливом обману або насильства;
- 7) помилка однієї зі сторін.



В цілому щодо правових підстав визнання шлюбного договору недійсним слід зазначити, що СК України [13] в ст. 103, при визначенні порядку визнання шлюбного договору недійсним, не згадується про підстави, встановлені безпосередньо в СК України [13]. Крім того деякі підстави для визнання шлюбного договору недійсним в ЦК України [52] та СК України [13] повторюються. З огляду на це, вбачаємо вірним підтримати думку науковців щодо внесення до ст. 103 СК України [13] застереження про те, що шлюбний договір може бути визнаний недійсним не лише з підстав порушення вимог, встановлених ЦК України [52], але й відповідних норм, встановлених СК України [13].

Підводячи підсумок, варто зазначити, що шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується. Шлюбний договір є консенсуальним договором. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення; якщо шлюбний договір укладається сторонами, які лише мають намір одружитися (є нареченими), то він вважається правочином з відкладальною умовою і почне діяти лише з моменту реєстрації шлюбу.

Сімейне законодавство сьогодні прямо не вказує на істотні умови шлюбного договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. За загальним правилом, шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. Сторони можуть визначити у конкретних пунктах цього договору правовий режим майна, порядок користування житлом, право на утримання тощо. Отже, приходимо до висновку, що кожний шлюбний договір втілює волю конкретної пари (осіб, які вступають до шлюбу або подружжя). Не може існувати єдиної стандартної форми шлюбного договору, його об'єм – нестійкий, а тому структура та змістовне наповнення кожного шлюбного договору будуть особливими.

Шлюбний договір може бути припинений шляхом його розірвання як із суб'єктивних, так із об'єктивних підстав. Суб'єктивними підставами припинення

шлюбного договору є волевиявлення сторін щодо: припинення дії шлюбного договору; розірвання шлюбу в органах РАЦС (за умови, що шлюбний договір не міститиме положень на випадок розірвання шлюбу). Об'єктивними підставами припинення шлюбного договору можна вважати: смерть обох або одного із подружжя, визнання шлюбу недійсним, розірвання шлюбу в судовому порядку, у випадку розподілу майна і визнання шлюбного договору недійсним.

Шлюбний договір може бути змінений чи розірваний у будь-який час за взаємною згодою подружжя. Домовленість про зміну умов шлюбного договору повинна бути нотаріально посвідчена. Закон не допускає односторонню зміну умов шлюбного договору.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, в тому числі, інтереси непрацездатних повнолітніх дітей, які мають істотне значення.

Отже, якщо подружжям не досягнуто згоди про приведення договору у відповідність з істотно зміненими обставинами або про його розірвання, то договір може бути розірваний судом за наявності одночасно таких умов:

- в момент укладення договору сторони виходили з того, що такої зміни обставин не відбудеться;
- зміна обставин викликана причинами, які зацікавлена сторона не могла подолати після їх виникнення;
- виконання договору без зміни його умов настільки порушило б майнові інтереси сторін і спричинило б для зацікавленої сторони настання такої шкоди, що вона в значній мірі втратила б те, на що розраховувала при укладенні договору;
- із звичаїв ділового обороту або суті договору не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона.

З огляду на наведені норми щодо односторонньої відмови від шлюбного договору як правочину та як зобов'язання, приходимо до висновку про необхідність розмежовувати ці поняття. Якщо в першому випадку це не є можливим, то в другому за умови наявності законних для цього підстав

відповідна сторона має право повністю чи частково відмовитися від зобов'язань, що виникають на його підставі. При цьому нами уявляється, що такий спосіб захисту (охорони) дає сторонам шлюбного договору можливість більш ефективно забезпечити належне виконання своїх взаємних майнових зобов'язань.

Як і інші правочини, шлюбний договір може бути визнаний недійсним. Визнання шлюбного договору недійсним треба відрізнити від його розірвання. При розірванні шлюбного договору його дія припиняється на майбутнє, а при визнанні договору недійсним він вважається таким із моменту його укладення. В загальному, можна виділити такі підстави визнання шлюбного договору недійсним:

- 1) невідповідність шлюбного договору чинним нормам законодавства;
- 2) неналежний суб'єктний склад (укладання його особою, яка не має повної цивільної дієздатності);
- 3) положення договору обмежують права дитини, встановлені законодавством і не відповідають її інтересам;
- 4) умови договору ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище або його укладання під впливом тяжкої обставини;
- 5) укладання договору не відповідає внутрішній волі однієї зі сторін;
- 6) укладання договору під впливом обману або насильства;
- 7) помилка однієї зі сторін.

Провівши аналіз умов визнання шлюбного договору недійсним констатуємо, що відповідно до норм ст 103 СК України при визначенні порядку визнання шлюбного договору недійсним, не згадується про підстави, встановлені безпосередньо в СК України. Крім того, деякі підстави для визнання шлюбного договору недійсним в ЦК України та СК України повторюються. З огляду на це, вбачаємо вірним підтримати думку науковців щодо внесення до ст. 103 СК України зміни стосовно визнання шлюбного договору недійсним не лише з підстав порушення вимог, встановлених ЦК України, але й відповідних норм, встановлених СК України.



## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши сутність інституту шлюбного договору, на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити наступні узагальнені висновки:

1. Соціально-економічний розвиток в українському суспільстві, еволюція сімейних відносин та ставлення до шлюбу цілком об'єктивно і закономірно зумовлюють необхідність існування інституту шлюбного договору в сімейному законодавстві України. Історія шлюбного договору нараховує багато сторіч. Найдавнішим його зразком вважається Кетубехс, йому більше двох тисяч років. Це перший документ, в якому передбачено порядок поділу майна подружжя на випадок розлучення. В Україні існує своя традиція регулювання шлюбно-сімейних відносин. Так, альтернативою шлюбному договору в національній традиції були «змовини», «умовний», «згоди», які обов'язково передували весіллю, тобто були своєрідним дошлюбним договором. Батьки наречених домовлялися про день весілля, про те, що вони дадуть своєму синові чи дочці. Майнова частина цього договору підтверджувалася спершу лише показами свідків, а потім стала фіксуватися письмово в органах влади. Отже, з самого початку дана домовленість трактувалась в площині приватно-правових домовленостей і стосувалася в основному майна подружжя.

2. На нашу думку доцільнішим є визначення поняття : що «шлюбний договір є домовленість чоловіка та жінки, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи подружжя про встановлення їх майнових прав та обов'язків, як подружжя, пов'язаних із укладенням шлюбу, його існуванням чи припиненням, що нестимуть солідарну відповідальність за майбутніх дітей». Сформульоване визначення доцільно закріпити в ЦК України та СК України.

3. Отже, ми погоджуємось із думкою вчених, що шлюбний договір має подвійну (цивільно-сімейну) правову природу та містить елементи міжгалузевого договору, оскільки не виходить зі сфери цивільно-правового регулювання та повинен відповідати таким вимогам цивільного законодавства, як дієздатність

його сторін, вільне волевиявлення, відповідність закону та дотримання встановленої форми.

4. Розглянувши питання щодо змісту та особливостей укладення шлюбного договору, можна зробити висновок, що шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. В контексті існуючої дискусії в суспільстві щодо надання прав на створення подружжя одностатевим парам ми прихильні позиції, що як і шлюб, так і шлюбний договір укладається тільки між чоловіком і жінкою як на етапі подачі заяви про реєстрацію шлюбу, так і подружжям.

СК України не містить щодо суб'єктів шлюбного договору певних умов щодо їх правоздатності чи дієздатності у відповідності до норм цивільного права. Варто зауважити, що в цьому аспекті ми також прослідковуємо змішаний, в тому числі, і цивільно-правовий характер шлюбного договору.

5. Як вже зазначалося, предметом регулювання шлюбного контракту можуть бути: питання, пов'язані з правом власності на рухоме чи нерухоме майно, придбане як до, так і під час шлюбу, на майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя; питання, пов'язані з утриманням подружжя; порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна; немайнові зобов'язання; моральні зобов'язання; особисті зобов'язання; інші питання життя сім'ї. Крім цього, шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Важливо зазначити, що в шлюбному договорі можуть бути передбачені фінансові санкції на випадок розлучення. Також допускається вирішення питання про порядок погашення боргів за рахунок спільного чи роздільного майна. При вирішенні в подальшому спору між подружжям суд буде керуватися не приписами закону, а положеннями шлюбного договору.

Подружжя може передбачити у шлюбному договорі положення про те, з ким залишаться проживати діти у випадку розлучення або окремого проживання батьків. Відповідно може збільшуватися і розмір частки при розподілі спільного майна на користь того із подружжя, з ким проживатимуть діти. Може також бути

визначено положення про передачу дитині у користування певного майна, у тому числі, й нерухомого, про розмір та порядок стягнення аліментів.

6. Початок дії шлюбного договору залежить від обставин, за яких він укладається: до чи після реєстрації шлюбу. У першому випадку, він набирає чинності з моменту реєстрації шлюбу, у другому випадку, з дня його нотаріального посвідчення. При цьому, діє даний договір протягом усього подружнього життя. А у випадку припинення шлюбу в договорі можуть бути встановлені умови чинності окремих його положень.

Вважати, що у разі, коли в шлюбному договорі чітко не прописано з якого моменту на майно подружжя розповсюджується дія норм шлюбного договору, то такий моментом є момент укладення шлюбу. В такому разі дія договору розповсюджується на все спільне майно подружжя, нажите у шлюбі, незалежно від дати укладення шлюбного договору.

Шлюбний договір може бути укладений на певний строк або безстроково. Загальний строк дії такого договору обмежується тривалістю існування шлюбу. Водночас, в договорі може бути передбачено строки дії окремих прав та обов'язків, виникнення яких залежить від певних обставин, наприклад, народження дітей.

У договорі можуть бути обумовлені строки дії певних прав і обов'язків подружжя, які існуватимуть і після припинення шлюбних відносин, наприклад, строк проживання в житловому приміщенні дружини або чоловіка після розірвання шлюбу, строк чинності права на аліменти одного із подружжя.

Шлюбний договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується. Шлюбний договір є консенсуальним договором. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення; якщо шлюбний договір укладається сторонами, які лише мають намір одружитися (є нареченими), то він вважається правочином з відкладальною умовою і почне діяти лише з моменту реєстрації шлюбу.

Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а



також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Сімейне законодавство сьогодні прямо не вказує на істотні умови шлюбного договору.

Приходимо до висновку, що кожний шлюбний договір втілює волю конкретної пари (осіб, які вступають до шлюбу або подружжя). Не може існувати єдиної стандартної форми шлюбного договору, його об'єм – нестійкий, а тому структура та змістовне наповнення кожного шлюбного договору в кожному окремому випадку будуть особливими.

7. Шлюбний договір може бути змінений чи розірваний у будь-який час за взаємною згодою подружжя. Домовленість про зміну умов шлюбного договору повинна бути нотаріально посвідчена. Закон не допускає односторонню зміну умов шлюбного договору.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, у тому числі інтереси непрацездатних повнолітніх дітей, які мають істотне значення.

Отже, якщо подружжям не досягнуто згоди про приведення договору у відповідність з істотно зміненими обставинами або про його розірвання, то договір може бути розірваний судом за наявності одночасно таких умов:

- в момент укладення договору сторони виходили з того, що такої зміни обставин не відбудеться;
- зміна обставин викликана причинами, які зацікавлена сторона не могла подолати після їх виникнення;
- виконання договору без зміни його умов настільки порушило б майнові інтереси сторін і спричинило б для зацікавленої сторони настання такої шкоди, що вона в значній мірі втратила б те, на що розраховувала при укладенні договору;
- із звичаїв ділового обороту або суті договору не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона.

Як і будь-яка домовленість, шлюбний договір може бути припинений шляхом його розірвання, як із суб'єктивних, так із об'єктивних підстав. Суб'єктивними

підставами припинення шлюбного договору є волевиявлення сторін щодо: припинення дії шлюбного договору; розірвання шлюбу в органах РАЦСу (за умови, що шлюбний договір не міститиме положень на випадок розірвання шлюбу). Об'єктивними підставами припинення шлюбного договору можна вважати: смерть обох або одного із подружжя, визнання шлюбу недійсним, розірвання шлюбу в судовому порядку, у випадку розподілу майна і визнання шлюбного договору недійсним.

З огляду на наведені норми щодо односторонньої відмови від шлюбного договору як правочину та як зобов'язання, приходимо до висновку про необхідність розмежування цих понять. Якщо в першому випадку це не є можливим, то в другому за умови наявності законних для цього підстав відповідна сторона має право повністю чи частково відмовитися від зобов'язань, що виникають на його підставі. При цьому, на нашу думку, такий спосіб захисту (охорони) дає сторонам шлюбного договору можливість більш ефективно забезпечити належне виконання своїх взаємних майнових зобов'язань.

8. Як і інші правочини, шлюбний договір може бути визнаний недійсним. Визнання шлюбного договору недійсним слід відрізняти від його розірвання. При розірванні шлюбного договору його дія припиняється на майбутнє, а при визнанні договору недійсним він вважається таким із моменту його укладення.

В загальному, можна виділити такі підстави визнання шлюбного договору недійсним:

- 1) невідповідність шлюбного договору чинним нормам законодавства;
- 2) неналежний суб'єктний склад (укладання його особою, яка не має повної цивільної дієздатності);
- 3) положення договору обмежують права дитини, встановлені законодавством і не відповідають її інтересам;
- 4) умови договору ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище або його укладання під впливом тяжкої обставини;
- 5) укладання договору не відповідає внутрішній волі однієї зі сторін;
- 6) укладання договору під впливом обману або насильства;

7) помилка однієї зі сторін.

Відповідно до норм ст. 103 СК України при визначенні порядку визнання шлюбного договору недійсним, не згадується про підстави, встановлені безпосередньо в СК України. Крім того, деякі підстави для визнання шлюбного договору недійсним в ЦК України та СК України повторюються. З огляду на це, вбачаємо вірним підтримати думку науковців щодо внесення до ст. 103 СК України зміни стосовно визнання шлюбного договору недійсним не лише з підстав порушення вимог, встановлених ЦК України, але й відповідних норм, встановлених СК України.

З огляду на вищевикладене пропонуємо такі заходи, щодо поліпшення законодавства України.

- Вбачаємо необхідність проведення роз'яснювальних, консультаційних заходів, з метою підвищення правосвідомості суспільства в питаннях укладення шлюбних договорів та популяризації шлюбних договорів для зміцнення інституту сім'ї в Україні. Це поліпшить сприйняття населенням такого інституту як, шлюбний договір і посприє поліпшенню шлюбно-сімейних правовідносин.

- З метою попередження ситуації щодо визнання шлюбного договору недійсним в разі існування подібного спору включити в чинне законодавство норму, якою встановлювалась би можливість укладення окремого договору про виховання і утримання дітей для забезпечення захисту інтересів дітей.

- З метою попередження зловживань у сфері шлюбно-сімейних відносин вважаємо за доцільне створення єдиного реєстру шлюбних договорів. Єдиний реєстр шлюбних договорів має містити інформацію про усі договори, укладені саме подружжям, наприклад, шлюбні, аліментні, про визначення порядку користування спільним майном, поділ майна, вирішення інших майнових питань, про визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу та ін.).



**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Масловець Л. Шлюбний договір / Л. Масловець // Юридичний радник. - №1(61). - 2012. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-88-d0-bb-d1-8e-d0-b1-d0-bd-d0-b8-d0-b9-d0-b4-d0-be-d0-b3-d0-be-d0-b2-d1-96-d1-80-3/>.
2. Шлюбний контракт як один із видів майнового страхування [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ua-referat.com/>.
3. Красько І.Е. Правовая природа брачного контракта / І.Е. Красько // Проблеми законності. - Харків, 1998. - Вип. 33. - С. 80-82.
4. Дзера О.В. Правові відносини в радянській сім'ї: майнові права та обов'язки подружжя / О.В. Дзера. - К., 1983. - 470 с.
5. Українське сімейне право : підручник : академічний курс / З. Ромовська. - Правова Єдність, 2009 - 497 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://pidruchniki.com/1335051144569/pravo/shlyubnyi\\_dogovir](http://pidruchniki.com/1335051144569/pravo/shlyubnyi_dogovir).
6. Жилінкова І.В. Інститут заручин: далеке минуле і найближче майбутнє / І.В. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України.- 2001. - № 27.- С. 130-137.
7. Укладення шлюбного договору – варто чи ні? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://kontrakty.ua/article/63644>.
8. Сімейне право України : підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 264 с.
9. Энциклопедический словарь : в 82 т. / под ред. И.Е. Андреевского. - СПб. : Изд-во Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона, 1890–1907. - Т. 4 : Битбург–Бинчук. - 1895. - 939 с.
10. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. — 2-ге вид. — К. : КНТ, 2007. — 288 с.
11. Тімуш І.С. Розвиток інституту шлюбного договору в правовій системі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/27856/%B2>.

12. Кодекс про шлюб та сім'ю від 20.06.1969 р. №2006-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2006-07> (*втрапив чинність*).

13. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 26. – Ст. 293.

14. Жилинкова И.В. Брачный договор: монография / И.В. Жилинкова. - Харьков: Ксилон, 2005. – 176 с.

15. Про внесення змін та доповнень у Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР : Закон України від 23.06.1992 р. №2488-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2488-12> (*втрапив чинність*).

16. Ківалова А. Щодо умов укладення шлюбу: проблемні питання / А. Ківалова // Право України. – 2002. - № 5. – С. 105-109.

17. Про порядок укладання шлюбного контракту: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради. – 1993. - № 457. - Ст. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/457-93-%D0%BF> (*втрапив чинність*).

18. Рогоза С.М. Поняття шлюбного договору та сфера його застосування / С.М. Рогоза / Правове забезпечення підприємницької діяльності : зб. наук. стат. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. О.О. Бакалінська, О.М. Гончаренко, О.С. Можайкіна, О.О. Посикалюк. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ут.-т, 2018. – Ч. 1. – 328 с.

19. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.pu.if.ua/files/zbirnyky/%D0%97%D0%0%D0%92%D0%B8%D0%BF.%2017..pdf>.

20. Гражданское и торговое право капиталистических государств / отв. ред. Е.А. Васильев - М.: Международные отношения, 1993. – 485 с.

21. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / З.В. Ромовська. – К.: Ін-юре, 2003.- 532 с.

22. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі / С. Фурса // Право України. – 2010. - № 5. – С. 55-62.

23. Виды брачных контрактов во Франции [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.infrance.ru/entrenous/juridique/mariage-contrat/mariage-contrat.html>.

24. Антокольская М.В. Курс лекций по семейному праву / М.В. Антокольская. - М.: Юрист, 1995. – 144 с.

25. Ворожейкин Е.М. Семейные правоотношения в СССР / Е.М. Ворожейкин. - М.: Юрид. лит., 1972. – 335 с.

26. Жилінкова І.В. Поняття сім'ї в праві / І.В. Жилінкова // Вісник університету внутрішніх справ. – 2000. - № 10. – С. 38-42.

27. Дутко А.О. Поняття та праова природа шлюбного договору / А.О. Дутко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. - 2016. - № 837. - С. 188-191 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn\\_2016\\_837\\_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_31).

28. Максимович Л.Б. Брачный договор (контракт) в российском праве – М.: Ось-89, 2003. – 144 с.

29. Кондрашова В. Деякі практичні аспекти, пов'язані з укладанням шлюбного договору / В. Кондрашов // Юридический журнал. - 2004.- №7.- С. 27-29.

30. Белов Д.М. Деякі проблеми укладення шлюбного договору / Д.М. Белов, Н.І. Палешник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 33. -Т. 1. 2015. – С.148-151.

31. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 т-х / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, В.В.Луця.- Київ: Юрінком Інтер.- 2005.- Т.2.- 1071 с.

32. Пухан И. Римское право / Под ред. проф. В.А.Томсинова / И. Пухан, М. Поленак-Акимовская. - М.: Зеркало, 2009. – 411 с.

33. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації: монографія / В.І. Кисіль. - Київ: Вид. Україна, 2000. – 431 с.



34. Гражданское и торговое право капиталистических стран / под ред. В.П. Мозолина, М.И. Кулагина - М.: Высшая школа. – 1980. – 352 с.
35. Маломуж О. Шлюбний договір / О. Маломуж // Право України. - №1.- 2015. – С. 73-75.
36. Наукові засади та практика застосування нового Сімейного Кодексу України: Матеріали круглого столу, – (Київ, 25.05.2006). - Київ: Академія правових наук України, Ін-т. д-ви і права ім. В.М. Корецького. – 212 с.
37. Шкара М. Шлюбний договір [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://dds.com.ua/index.php?option=com\\_content&task=view&id=325&Itemid=2](http://dds.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=325&Itemid=2).
38. Шлюбний контракт стає більш популярним в Україні: як переймають зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://ukr.segodaya.ua/ukraine/brachnyy-kontrakt-stanovitsya-bolee-populyarnym-v-ukraine-kak-perenimayut-zarubezhnyy-opyt-1070750.html>.
39. Гофман Ю.В. Шлюбний договір як різновид вільних договорів в сімейному праві України / Ю.В. Гофман [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4443/44.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
40. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / под ред. Ю.С. Червоного. – К. : Истина, 2003. – 520 с.
41. Сімейне право України : підручник / за ред. В.С. Гопанчука. – К. : Істина, 2002. – 299 с.
42. Сімейне право України : підручник / В.П. Мироненко. — К. : Правова єдність, 2008. — 477 с.
43. Крат В. Договори подружжя між собою щодо роздільного майна / В. Крат // Нотаріат для вас. — 2012. — № 6. — С. 36-38.
44. Договорное право : общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – 682 с.
45. Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.А. Явор ; Нац. юрид.

академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1996. – 18 с.

46. Красько І.Е. Правовая природа брачного контракта / І.Е. Красько // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. академія України, 1998. – Вип. 33. – С. 79–82.

47. Жилінкова І.В. Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку / І.В. Жилінкова // Право України. – 2000. – № 6. – С. 108–111.

48. Міжнародне приватне право: навч. посіб.- 3 вид., доп. / Г.С. Фединак, Л.С. Фединак. - К.: Атіка, 2003. – 544 с.

49. Семейные правоотношения в СССР / Е.М. Ворожейкин. - М.: Юрид. лит., 1972. – 335 с.

50. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.О. Ариванюк. – Київ, 2002. – 20 с.

51. Ульяненко О.О. Порядок і умови укладання шлюбного договору (контракту) / О.О. Ульяненко // Підприємництво, господарство і право. – 2003.- № 4. – С.85-88.

52. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2018. - №13. – ст. 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

53. Антокольская М.В. Семейное право / М.В. Антокольская. - М.: Юристъ, 1997. – 366 с.

54. Петrenchенко С.А. Актуальні аспекти укладення та розірвання шлюбного договору в Україні: історія та сучасність / С.А. Петrenchенко // Форум права. - №3. – 2014. – С. 290-295.

55. Липець Л.В. Шлюбний договір в Україні і в світі: порівняльні аспекти шлюбного і трудового договорів, а також шлюбних договорів в Україні і в США / Л.В. Липець // Юридична наука. - №8. – 2015. – С.27-41.

56. Горобченко Ю.Ю. правова природа шлюбного договору в цивільному законодавстві України / Ю.Ю. Горобченко // Часопис цивілістики. – 2016. -№21. –

С. 48-51.

57. Савчук В., Брич Я. Шлюбний договір: межі законодавчого регулювання та остання практика застосування / В. Савчук, Я. Брич // 2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shlyubniy-dogovir.html>.

58. Жилінкова І. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів / І. Жилінкова // Проблеми цивільного права. – 2011. – № 1 (64). – С. 85–94.

59. Сімейне право : підручник / під ред. Б.М. Гонгалю, П.В. Крашенінніков, Л.Ю. Михеєва, О.А. Рузакова. – М.: Статут, 2008. – 302 с.

60. Слепакова А.В. Правоотношения собственности супругов / А.В. Слепакова. – М. : Статут, 2005. – 444 с.

61. Семейное право Украины : учебн. / С.В. Кивалов, Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатый, О.М. Калитенко; под ред. Ю.С. Червоного. – К. : Правова єдність, 2009. — 640 с.

62. Єніна Л.В. Поняття та сутність шлюбного договору в Україні / Л.В. Єніна // Міжнародний науковий журнал «Верховенство права». – 2018. - №1. – С.155-158.

63. Морозов Є. Шлюбний договір: всі «за» чи «проти» / Є. Морозов // ЛІГА.Блоги. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/emorozov/article/22519>.

64. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання / Л. Радченко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. - №9. – С. 38-41.

65. Шершеневич Г.Ф. Учебник гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья, Е.А. Суханов. – М.: Фирма «СПАРК», 1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kursach.com/biblio/0020001/000.htm>.

66. Новохатська Я. Основні засади договірної регуляції майнових відносин подружжя / Я. Новохатська // Юридичний радник. - №5 (95). – 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yurradnik.com.ua/stati/osnovni>



zasadi-dogovirnogo- reguluyuvannya-maynovih-vidnosin-podruzzhzha-chastina-1/.

67. Деякі проблеми укладення шлюбного договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4828>.

68. Новохатська Я. Умови шлюбного договору / Я. Новохатська // Юридичний радник. - №1(85). – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yurradnik.com.ua/stati/umovi-shlyubnogo-dogovoru/>.

69. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

70. Толстикова О.М. Признание брачного договора недействительным. Основания прекращения брачного договора / О.М. Толстикова // Сибирский юридический вестник. - 2005. - № 4. - С. 40.

71. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І.О.Дзера [під ред. В. С. Ковальського]. - К.: Юрінком Інтер, 2001. – 256 с.

72. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореферат дис... кандидата. юрид. наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. О. Ульяненко - К., 2003. – 21 с.

73. Цивільне право України : підручник: [У 2 т.] / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. [За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. - К.: Юрінком Інтер, 2000. - Кн. 1. - 864 с.

74. Гаро Г. Шлюбний договір як інститут сімейного права : автореферат дис. кандидата юрид. наук : спец. 12.00.03 / Г. Гаро – К, 2003. – 19 с.

75. Рішення Дружківського міського суду Донецької області у справі № 2-33/2009 р від 23 березня 2009 року [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3204397>.

76. Рішення Корюківського районного суду Чернігівської області у справі №2-426/2007 від 11 вересня 2007 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3070459>.

77. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного

майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

78. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 06.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

79. Постанова Верховного Суду України № 6-230цс14 від 28.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/VS150020.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS150020.html).

80. Кравцова Т. Судові аспекти оскарження шлюбних договорів / Т. Кравцова // [Електронний ресурс]: Юридична газета onlayn - 12.07.2016 <http://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/sudovi-aspekti-oskarzhennya-shlyubnih-dogovoriv.html>.

81. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

82. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 29.03.2017 у справі № 447/66/15-ц [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [https://protocol.ua/ua/vssu\\_u\\_shlyubnomu\\_dogovori\\_storoni\\_mogut\\_peredbachiti\\_vikoristannya\\_nalegnogo\\_im\\_obo\\_m\\_abo\\_odnomu\\_z\\_nih\\_mayna\\_dlya\\_zabezpechennya\\_potreb\\_ihnih\\_ditey\\_a\\_takog\\_ins\\_hih\\_osib\\_\(sprava\\_447\\_66\\_15-ts\\_29\\_03\\_17\)/](https://protocol.ua/ua/vssu_u_shlyubnomu_dogovori_storoni_mogut_peredbachiti_vikoristannya_nalegnogo_im_obo_m_abo_odnomu_z_nih_mayna_dlya_zabezpechennya_potreb_ihnih_ditey_a_takog_ins_hih_osib_(sprava_447_66_15-ts_29_03_17)/).

83. Князев А. Развод. Раздел имущества / А. Князев, Ю. Николаев. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. - 224 с.

84. Рішення Біляївського районного суду Одеської області по справі № 2-110/2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12446042>.

85. Рішення Апеляційного суду Донецької області по справі № 22-6916/2008 від 30 жовтня 2008 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9474727>.



86. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі №2-6628/09 від 10 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6747214>.

87. Шаров Д. Проблемні аспекти та типові помилки щодо укладення шлюбного договору в Україні: аналітика / Д. Шаров // Українське право . – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal\\_analyst/problemni-aspekty-ta-typovi-pomyly-shchodo-ukladennya-shlyubnogo-dogovoru-v-ukrayini/](http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/problemni-aspekty-ta-typovi-pomyly-shchodo-ukladennya-shlyubnogo-dogovoru-v-ukrayini/).

88. Типові помилки при укладенні шлюбного договору. – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrainepravo.com/events/else/typovi-pomyly-pri-ukladenni-shlyubnogo-dogovoru/>.

89. Куценко С. Чи потрібний шлюбний договір? / С. Куценко. – 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/chy-potribnyy-shlyubnyy-dogovir/>.

90. ВССУ вказав на підстави недійсності шлюбного договору: судова практика. – 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://ukrainepravo.com/law-practice/practice\\_court/vssu-vkazav-na-pidstavi-nediysnosti-shlyubnogo-dogovoru/](http://ukrainepravo.com/law-practice/practice_court/vssu-vkazav-na-pidstavi-nediysnosti-shlyubnogo-dogovoru/).

91. Плюта І. Шлюбний контракт. Підписувати чи ні? / І. Плюта // Ексклюзив «Гордона». – 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://gordona.com/ukr/blogs/plyuta/-shljubnij-kontrakt-pidpisuvati-chi-ni-196384.html>.

92. Шлюбний контракт: закон України про порядок його укладання. – 2016. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://rivne1.tv/Info/?id=67919>.

93. Кирилюк О. Шлюбний договір VS договір про поділ майна подружжя / О. Кирилюк // Юридичний радник. – 2017. – 3 2(92). [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://yurradnik.com.ua/stati/shlyubnij-dogovir-vs-dogovir-pro-podil-mayna-podruzzhzha/>.

94. Мацелюх В. Шлюбний договір: навіщо він закоханий парі? / В. Мацелюх // Юридична газета. – 2016. - № 29-30 (527-528). [Електронний ресурс]. - Режим



доступу : <https://artius.com.ua/uk/novini/statti/shlyubniy-dogovir-navishho/>.

95. Шлюбний договір: що варто знати українцям про документ. – 2018.  
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :  
<https://narodna-pravda.ua/2018/04/05/shlyubnyj-dogovir-shho-varto-znaty-ukrayintsyam-pro-dokument/>.

## ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР

Місто Київ, першого квітня дві тисячі вісімнадцятого року

Ми: з однієї сторони – ОСОБА 1, який проживає в м. Києві, вул. Вербна, буд. 15, кв. 201, реєстраційний номер облікової картки платника податків 4587216954, надалі за текстом «ЧОЛОВІК», та з другої сторони – ОСОБА 2, проживаю в м. Києві, вул. Зої Гайдай, буд. 55, кв. 113, реєстраційний номер облікової картки платника податків 2468237648, надалі за текстом «ДРУЖИНА», разом надалі за текстом «ПОДРУЖЖЯ» або «СТОРОНИ», діючи добровільно, відповідно до власного вільного волевиявлення, що відповідає нашій внутрішній волі, перебуваючи при здоровому розумі та ясній пам'яті, розуміючи значення своїх дій, попередньо ознайомлені з вимогами чинного законодавства щодо недійсності правочинів,

уклали даний договір про наступне:

1. Даним договором Чоловік і Дружина врегульовують майнові відносини між ними, включаючи визначення правового режиму майна, набутого в період перебування в зареєстрованому шлюбі, визначення майнових прав та обов'язків кожного з Подружжя тощо.

Шлюб між Чоловіком та Дружиною зареєстрований відділом реєстрації актів цивільного стану у Шевченківському районному управлінні юстиції в м. Києві 01.04.2018 року (свідectво 1-БК - №021554, видане відділом реєстрації актів цивільного стану у Шевченківському районному управлінні юстиції в м. Києві 01.04.2018 року).

2. Все майно, в тому числі рухоме і нерухоме, придбане та/або набуте Чоловіком або Дружиною до реєстрації шлюбу, є особистим майном і належить на праві особистої приватної власності тому з Подружжя, на чие ім'я воно було придбане чи набуте.

3. Все майно, в тому числі рухоме і нерухоме, придбане та/або набуте Чоловіком або Дружиною після реєстрації шлюбу, є особистим майном і

належить на праві особистої приватної власності тому з Подружжя, на чие ім'я воно було придбане або набуте.

4. Все майно, в тому числі рухоме і нерухоме, яке буде придбане та/або набуто Чоловіком або Дружиною після укладення даного договору, є особистим майном і належить на праві особистої приватної власності тому з Подружжя, на чие ім'я воно було придбане або набуто.

5. У випадку розірвання шлюбу всі об'єкти рухомого та нерухомого майна, належні Чоловіку або Дружині, вважаються особистою приватною власністю того з Подружжя, на чие ім'я таке майно придбане або набуто.

6. Сторони домовились, що будь-які зобов'язання за договорами позики, кредитними договорами, іншими договорами, правочинами є особистими зобов'язаннями того з Подружжя, хто є стороною таких договорів.

7. Майно (рухоме та нерухоме), що було подаровано та/або успадковано Чоловіком або Дружиною, вважається особистою приватною власністю того з Подружжя, ким таке майно було отримано в дар та/або успадковане.

8. Дарунки, отримані Подружжям один від одного, вважаються особистою приватною власністю того з Подружжя, хто прийняв (одержав) дарунок.

9. Грошові кошти на рахунках в банківських установах, будь-які банківські внески, в тому числі відсотки, нараховані по ним, вважаються особистою приватною власністю того з Подружжя, на чие ім'я відкрито рахунок в установі банку.

10. Жіночі ювелірні вироби, вважаються особистою приватною власністю Дружини.

Чоловічі ювелірні вироби, вважаються особистою приватною власністю Чоловіка.

11. Речі індивідуального користування належать кожному з Подружжя на праві особистої приватної власності.

12. Сторони домовились, що в спільній сумісній власності Чоловіка та Дружини залишається наступне майно:

- рухоме майно, отримане подружжям в дар у зв'язку з укладенням шлюбу



(весільні подарунки);

- речі, що використовуються Чоловіком та Дружиною спільно (меблі, побутова техніка тощо);

- домашні тварини.

13. Одностороння зміна умов даного договору не допускається.

Даний договір може бути змінено Подружжям.

Угода про зміну даного договору нотаріально посвідчується.

На вимогу одного з Подружжя даний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

14. Одностороння відмова від даного договору не допускається;

Подружжя має право відмовитися від даного договору.

У такому разі, за вибором Подружжя, права та обов'язки, встановлені даним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього.

15. На вимогу одного з Подружжя даний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання.

16. Даний договір на вимогу одного з Подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України.

17. Сторони заявляють, що жодна з них не поставлена даним договором у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

18. Ми, Сторони, підтверджуємо, що цей договір відповідає нашим дійсним намірам і не носить характеру фіктивного та удаваного правочину, укладається нами у відповідності зі справжньою нашою волею, без будь-якого застосування фізичного чи психічного тиску та на вигідних для нас умовах і не є результатом впливу тяжких обставин, договір укладається нами без застосування обману чи приховування фактів, які мають істотне значення, ми однаково розуміємо значення, умови договору, його природу і правові наслідки, бажаємо настання

саме тих правових наслідків, що створюються даним договором, а також свідчимо, що договором визначені всі істотні умови, про що свідчать наші особисті підписи на договорі.

19. Сторони підтверджують, що домовились і не мають жодних зауважень, доповнень або суперечностей відносно умов даного договору.

20. Витрати, пов'язані з нотаріальним посвідченням даного договору, Сторон несуть порівну.

21. Нотаріусом роз'яснено Сторонам положення чинного законодавства щодо порядку укладення шлюбних договорів, підстав та наслідків визнання їх недійсними, зміст ст. 203 Цивільного кодексу України, статей 92-103 Сімейного кодексу України.

22. Даний договір набирає чинності у день його нотаріального посвідчення.

23. Договір складено в трьох примірниках, один з яких зберігається в справах приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Особа 3, інші видаються Сторонам.

ПІДПИСИ: ПІДПИС (Особа 1)

ПІДПИС (Особа 2)

ПОСВІДЧУВАЛЬНИЙ НАПИС НОТАРІУСА